

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА БОР

Наташа Ранђеловић, проф

Бор, јун 2020.

Britanska ambasada
Beograd

1. Увод

Заштита природе подразумева скуп мера и активности које имају за циљ да се спречи оштећење природе, природних вредности и природне равнотеже које је настало услед неусклађености друштвеног развоја са расположивим природним ресурсима. Одрживи развој је дугорочни концепт који подразумева стални економски раст који обезбеђује смањење сиромаштва, праведну расподелу богатства, унапређење здравствених услова и квалитета живота, уз смањење нивоа загађења на ниво капацитета чинилаца животне средине, спречавање будућих загађења и очување биодиверзитета. Биодиверзитет подразумева разноврсност гена, врста и екосистема на Земљи. Са њим је у каузалној вези и геодиверзитет који представља геолошке, геоморфолошке и педолошке објекте и вредности. У остваривању одрживог развоја потребно је обезбедити поштовање принципа одрживог коришћења природних вредности чиме се обезбеђује очување вредности биодиверзитета, геодиверзитета, заштићених природних добара и предела.

Србија је препозната као један од центара биодиверзитета Европе будући да представља дом за 43,3% свих постојећих европских врста. Заштита ретких и угрожених врста, као и њихових станишта, основа је заустављања стопе опадања биолошке разноврсности.

Чињеница је да човек данас низом својих активности постаје главни узрочник нестанка и смањења броја многих врста живих бића чиме нарушава екосистеме. и води полагано њиховој разградњи и сигурном пропадању. Губитак биодиверзитета има трајни утицај на опстанак преосталих врста, укључујући ту и човека. Међу угрожавајућим факторима који нарушавају биодиверзитет могу се навести губитак станишта и лоше располагање земљиштем (уништавање природних станишта тоталне сече шума, шумљавање, хидромелиорациони радови, урбанизација и изградња инфраструктуре, ширењем пољопривредних површина, интензивна испаша, паљење примарне вегетације,), прекомерна експлоатација врста (сеча, брање, лов, риболов), илегална трговина, интродукција алохтоних врста, појава инванзивних врста, загађење воде, ваздуха, земљишта и климатске промене изазване човековим активностима.

Све промене које доводе до смањења биолошке разноврсности- губитак природних станишта, прекомерно коришћење природних ресурса и климатске промене, изражене су, у већој или мањој мери, и у нашој земљи и на подручју општине Бор.

Спречавање и успоравање нестајања и угрожавања врста и њихових природних станишта је приоритет заштите природе на глобалном нивоу. Ово је важно како за саме врсте тако и за човека, јер пружа екосистемске услуге у виду извора хране, сировина, смањења ефекта изражених климатских промена и омогућава опстанак човека.

У циљу очувања укупног биодиверзитета донесени су бројни међународни уговори који директно регулишу питање заштите врста и екосистема на глобалном и

регионалном нивоу. Ратификацијом ових докумената Србија њихов легални оквир уграђује у своје национално законодавство. Најзначајнији међународни уговори су:

- **Бернска конвенција о заштити дивље флоре и фауне** (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Bern, 1979) чији је циљ да се осигура очување и заштита дивљих биљних и животињских врста и њихових природних станишта. Србија је потврдила ову конвенцију 2007. године (Закон о потврђивању Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта, „Службени гласник РС, Међународни уговори“, 102/2007). Државама потписницама Конвенције препоручено је да предложи Подручја од специјалног интереса за заштиту која треба да, заједно са сличним подручјима других држава, формирају јединствену мрежу заштићених подручја у Европи – Емералд мрежу. Ова мрежа у земљама чланицама ЕУ зове се НАТУРА 2000 и овде су детаљније дефинисани механизми праћења стања природних вредности заштићених подручја, дефинисан систем извештавања о стању, унапређени механизми управљања и финансирања и јасније дефинисана одговорност за стање популација и станишта са јасним последицама за евентуалне негативне трендове.

- **Бонска конвенција о заштити миграторних врста** (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals, Bonn, 1979) чији је циљ заштита врста које прелазе националне границе и на подручјима на којима проводе само одређени део године и дуж миграторних путева. Србија је Конвенцију потврдила 2007. године (Закон о потврђивању Конвенције о заштити миграторних врста дивљих животиња, „Службени гласник РС, Међународни уговори“, 102/2007), али није потписала ни један документ који се тиче заштите неке конкретне миграторне врсте.

- **Конвенција о биолошкој разноврсности** (Convention on Biological Diversity, 1993) је први међународни уговор који треба да да правни оквир за очување биолошке разноврсности на глобалном нивоу. Србија је потписала Конвенцију 2001. године (Закон о потврђивању Конвенција о биолошкој разноврсности, „Службени гласник СРЈ, Међународни уговори“, 11/2001)

- **Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље флоре и фауне** (CITES) 1973, има за циљ контролу међународне трговине дивљим врстама и њиховим деловима и дериватима и спречавање илегалне трговине њима. Србија је потписала Конвенцију 2001. године и спроводи њене одредбе кроз националне законе.

- **IUCN (International Union for Conservation of Nature) Црвена листа угрожених врста** је најмеродавнији извор информација о статусу угрожености и очувања биљака, животиња и гљива у свету, о еколошким потребама ових врста, стаништима, угрожавајућим факторима и мерама заштите које треба предузети.

Република Србија постала је 137. чланица **Међувладине научно-политичке платформе о биодиверзитету и услугама екосистема** (*Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services – IPBES*), 5. јуна 2020. године (<https://ipbes.net/serbia-137th-ipbes-member>). На предлог Министарства заштите

животне средине, Влада Републике Србије утврдила је Основу за приступање Републике Србије овој платформи. Циљ Платформе је да ојача повезивање науке и политике у области биолошке разноврсности и услуга екосистема ради очувања и одрживог коришћења биолошке разноврсности, дугорочног људског благостања и одрживог развоја, кроз стицање нових знања, тематске процене стања биодиверзитета, подршку спровођењу политика у области биодиверзитета и изградњу капацитета. Једна од главних улога Платформе је глобална процена стања биодиверзитета, екосистема и услуга које пружају друштву, као и израда посебних тематских и регионалних процена, уз јачање улоге науке и струке у процесу доношења одлука на нивоу глобалних политика заштите биодиверзитета. Платформа помаже државама чланицама да убрзају напредак у испуњавању кључних међународних обавеза које проистичу из Циљева одрживог развоја, глобалних Аичи циљева Стратешког плана за биодиверзитет 2011-2020 УН Конвенције о биолошкој разноврсности и Париског споразума о климатским променама.

Питања која се тичу заштите природе у Европској унији, а које Србија мора да решава у оквиру припреме за приступ ЕУ, регулисана су два директивама:

- **Директива о стаништима** (Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora) предвиђа и омогућава формирање заштићених подручја која чине део NATURA 2000 мреже како би се заштитиле врсте и станишта од специфичног значаја у ЕУ (Special Areas of Conservation- SAC). Држава формира националну листу потенцијалних NATURA 2000 подручја и предаје Европској комисији која врши одабир тзв. SCI- Sites of Community Importance у оквиру којих држава мора да обезбеди избегавање активности које могу значајно пореметити станиште или врсте и предузети одговарајуће мере за очување или враћање у повољан конзервациони статус. Ова подручја подржавају одрживи развој и интегрисано управљање, на начин који чува присутне врсте и станишта и одржава стабилност екосистема.

- **Директива о заштити дивљих птица** (Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds) којом се штите станишта угрожених и миграторних врста птица (SPA- Special Protected Areas). Ова подручја такође улазе у NATURA 2000 подручја.

Србија је потврдила још два европска документа о заштити природе:

- **Европска конвенција о пределу** (Закон о потврђивању Европске конвенције о пределу, „Службени гласник РС, Међународни уговори“, 4/2011) којом се промовише очување, планирање и управљање пределима који су доминирали европским простором у преиндустријско доба, који су високог квалитета или им је потребна рестаурација да би повратили своју вредност.

- **Оквирна конвенција о заштити и одрживом коришћењу Карпата** (Закон о потврђивању оквирне конвенције о заштити и одрживом развоју Карпата, „Службени гласник РС, Међународни уговори“, 4/2011) која има за циљ унапређење квалитета

живота, јачање локалних заједница и економија кроз очување и враћање јединствених, ретких и типичних природних комплекса и објеката друге важности на подручју Карпатског региона.

Очување биодиверзитета према светским и европским конвенцијама представља приоритет просторног развоја Републике Србије. У Србији је заштићено до сада 677.950 ha, односно 7,66% територије Србије. Нова заштићена подручја свакако су добра вест за очување бројних биљних и животињских врста, али само повећање територије под заштитом није довољно, ако се не обезбеди и одрживо управљање. Просторним планом Републике Србије („Службени гласник РС”, број 88/10), предвиђено је да до 2015. године буде заштићено око 10 % површине Србије, а да до 2021. године око 12 % територије Републике Србије буде под неким видом заштите. Међутим, Србија се према Међународној конвенцији о заштити биодиверзитета обавезала да ће до 2020. године проценат заштићених подручја повећати на 17% те је потребно национална документа ускладити са међународним обавезама. Осим повећања укупних површина под заштитом, крајњи циљ заштите природе, управљања и унапређења стања у заштићеним подручјима је успостављање ефикасне заштите постојећих заштићених подручја, успостављање националне еколошке мреже и идентификације европске еколошке мреже НАТУРА 2000, као и развој ефикасног система управљања у подручјима ових мрежа.

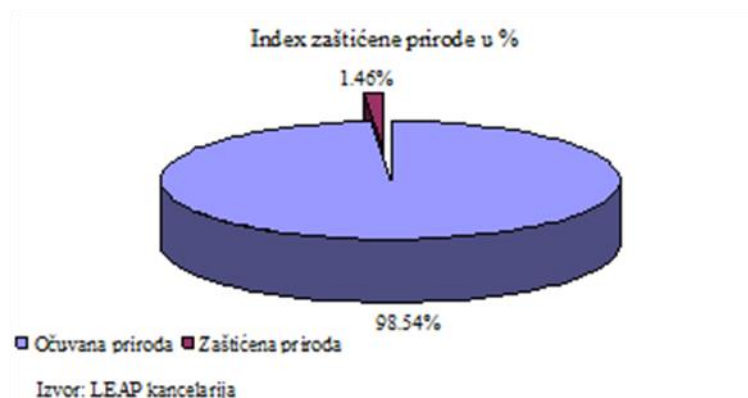

Карта 1. Заштићена природна добра у Србији

2. Стање

Бор је познат као град бакра и деградиране животне средине, али не и као подручје на коме се налазе изузетно вредна и очувана природна добра. Бор и околина по својим природним обележјима представљају једну од најинтересантнијих географских целина у Србији захваљујући географском саставу, морфологији и геологији терена, климатским условима и сложеном историјском развоју живог света. Око Бора, на удаљености од 10-30 км од рударских и индустријских постројења, налазе се планине Стол, Мали и Велики Крш, Дели Јован, Малиник, Микуљ, вулканске купе Кумастакан, Крше Мика, Тилва Њагра, Лазарев кањон, крашка површ Дубашница и бројни спелеолошки објекти. Сва ова подручја карактеришу се веома разноврсном и по многим елементима специфичном природом, са многобројним природним вредностима и реткостима биотичког и абиотичког карактера. По својим специфичностима и одликама она су интересантна са научног, образовно-васпитног, културног, туристичког, рекреативног и здравственог аспекта.

Учешће простора очуване природе у укупној површини општине Бор је 14%, док је 86% под изразитим антропогеним утицајем. Вредности овог простора у протеклом периоду валоризоване су кроз бројна истраживања која су спроводиле научне, стручне и државне институције, али је само мали део очуваног простора заштићен док се већи део налази веома дуго у процесу стручне обраде или евидентирања.

Слика 1. Учешће простора заштићене природе у простору очуване природе у општини Бор

Последице овог веома спорог одвијања процеса заштите су бројне:

- интензивна експлоатација шума
- ерозија земљишта,
- угрожавање изворишта водоснабдевања и погоршање квалитета вода,
- негативан утицај на климатске промене, непланска изградње
- стагнација у развоју одрживог туризма као алтернативне привредне гране рударству и металургији,
- угрожавање станишта и појединих врста (слепи мишеви и други сисари нарочито) чиме је угрожен и укупни био и геодиверзитет .

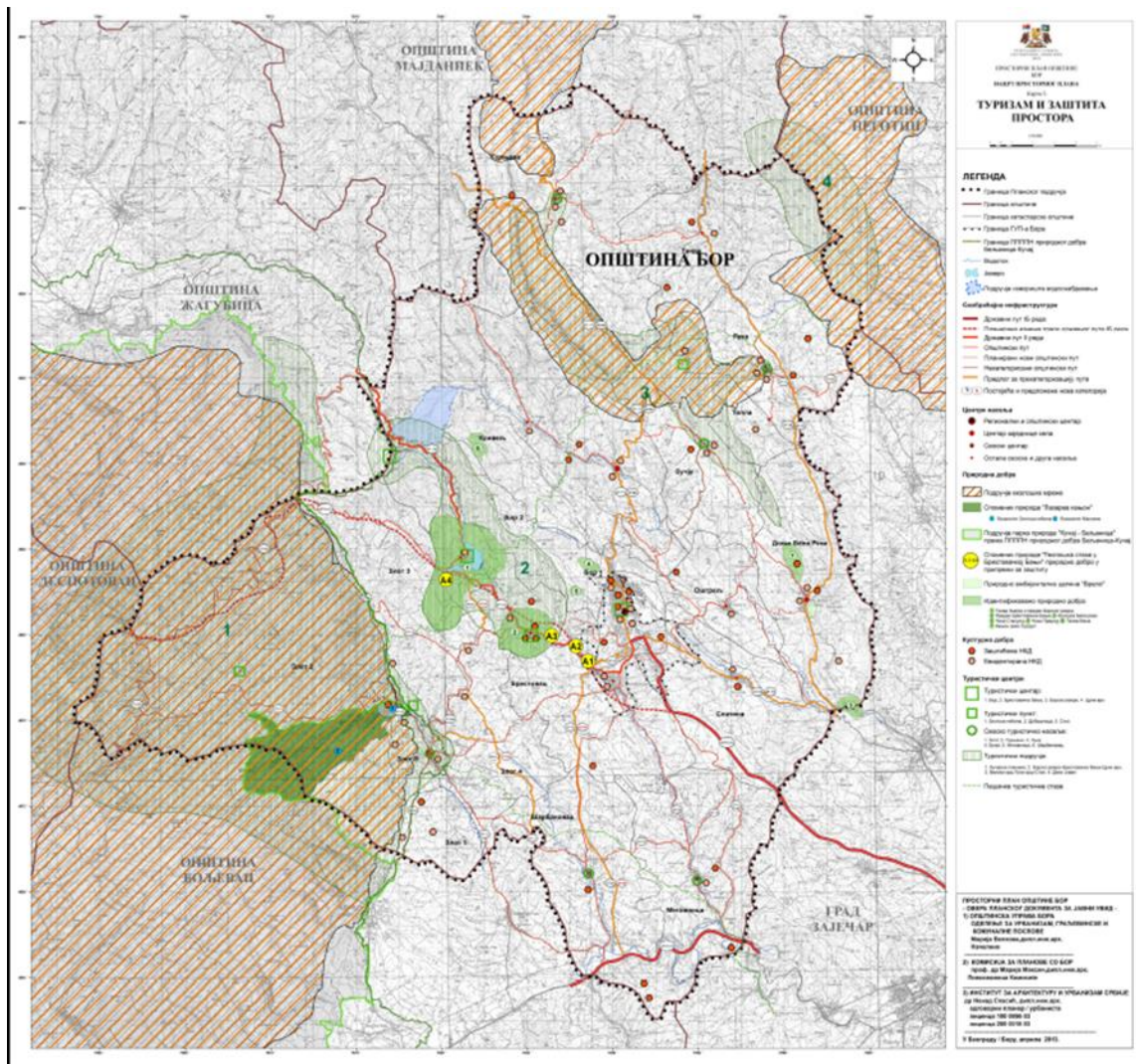
2.1.Заштићена подручја и подручја у процесу заштите у околини Бора

Према подацима из Локалног еколошког акционог плана на територији града Бора заштићено је само подручје Лазаревог кањона са пећинама као споменик природе (старалац Србија шуме), подручје Брестовачке бање као културно-амбијентална целина (старалац Туристичка организација Бор) и општинском одлуком мање подручје клисуре Белее реке покрај села Доња Бела Река (старалац месна заједница села). У току процес заштите природног добра „Јужни Кучај – Бељаница“, које на територији града Бора обухвата подручје Дубашнице и Малиника. За заштиту су, као делови националне и европске еколошке мреже, евидентирана подручја планина Стол, Велики и Мали Крш и Дели Јован као центри биодиверзитета одређених врста флоре и фауне. Постоје и иницијативе за заштиту Дубашнице као подручја очуваног и вредног геолошког наслеђа, односно геопарка краса као и геолошке стазе у Брестовачкој Бањи.

Према Просторном плану општине Бор статус проглашеног заштићеног природног добра задржава Лазарев кањон. Предвиђено је да ће на основу претходних истраживања и валоризације, бити дефинисан статус, просторни обухват и режими заштите за Кучајске планине, Дели Јован, Стол, Мали Крш и Велики Крш. За подручје Кучајских планина предлаже се стицање међународног статуса заштите – за упис у Листу резервата биосфере.

Према Условима за заштиту природе и животне средине који је Завод за заштиту природе Србије дао у поступку израде Просторног плана општине Бор наведено је да су на територији општине Бор евидентирана следећа природна добра:

- палеовулканска купа Тилва Њагра код Борског језера
 - Брестовачка бања са непосредном околином.
- Сугерише се да се издвоје и заштите следеће целине:
- Борско језеро са непосредним окружењем
 - Подручје Кучајских планина са Бељаницом
 - Велики Крш
 - Стол – Голи крш
 - Дели Јован
 - Клисура Беле реке
 - палеовулканске купе Тилва Мика, Страхинова чука и Првулова чука
 - појава латита Тимочке еруптивне зоне укод Злота.

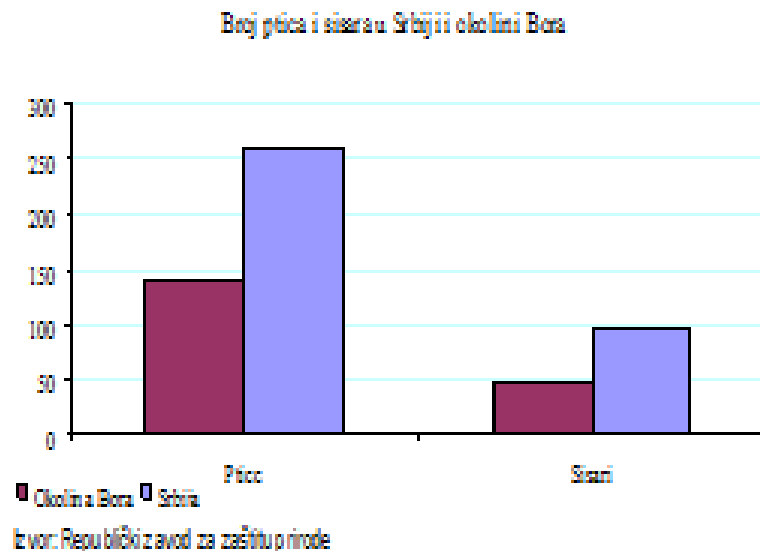
Карта 2. Заштита простора подручја општине Бор (извор: Просторни план општине Бор)

2.1.1. Карактеристике биодиверзитета подручја општине Бор

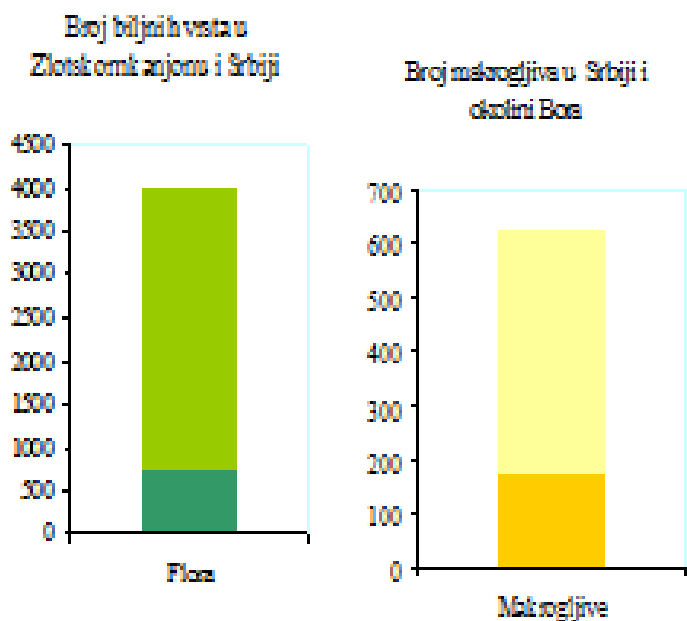
Основне карактеристике биодиверзитета овог простора су:

- Флора: Лазарев кањон је један од најзначајнијих центара диверзитета биљака и дрвећа на Балкану. У њему је регистровано 720 врста биљака што представља 20% флоре Србије и 11% флоре Балкана. На Малинику, планини на ободу кањона, заступљена је шумска заједница букве са папратима и тисом са највећом запремином дрвне масе у Србији. Старост шуме је 180 година.
- Макрогљиве: Регистровано је 174 врста. Неке од њих имају и економски значај.
- Фауна:
 - Сирфиде (осолике муве): Регистровано је 205 врста а већина од њих је од великог значаја за очување биодиверзитета Србије и Балканског полуострва. На улазу у Лазарев кањон пронађена је за науку нова врста Меродон албонигрум.

- o Дневни лептири: Забележено је 115 врста. Теренским истраживањима констатована је угроженост популације аерозагађењем из металургије.
- o Пужеви: 37 врста, а од посебног значаја је *Vulgarica stolensis*, која је први пут откривена на планини Стол.
- o Птице: 140 врста. Посебно су значајни Мали и Велики Крш као станиште 11 врста птица грабљивица које су угрожене врсте на Европским просторима.
- o Сисари: 47 врста (процењено је да их има 76). На просторима Јужног Кучаја и Дели Јована живе све велике звери Балкана: вук, шакал, дивља мачка, рис, мрки медвед, као и друге ретке и угрожене врсте: пухови, куне (златица и белица), лисица, ласица, зец, дивља свиња, срна, јелен и видра. Дивокоза је и реинтродукована у Лазарев кањон. У затвореном ловишту на Дубашници насељени су муфлон и јелен лопатар. Пећине и шуме овог краја су идеално станиште за слепе мишеве. Укупно је на Кучају присутно 28 врста од 31 познате у Србији. Многе од ових врста су на Европској црвеној листи глобално угрожених врста.
 - Подземна фауна: Богате водама које уносе органске материје, пећине околине Бора су идеално место за развој јединствених врста бескичмењака, којих је 20. Ове пећине по заступљености живог света заузимају примарно место како у Србији тако и на Балкану. У Лазаревој пећини откривено је 5 нових врста за науку.

Слика 2. Однос диверзитета птица и сисара у Србији и у околини Бора

Слика 3. Флористичка разноврсност и разноврсност макрогљива на подручјима околине Бора у односу на Србију (извор ЛЕАП Бор)

Већина података из истраживања у овој области датирају из прошлог века па постоји могућност да је дошло до промене ових података. Стога су неопходна даља истраживања и допуна података о био и геодиверзитету ширег подручја Бора.

2.1.2. Карактеристике геодиверзитета подручја околине Бора

У Просторном плану општине Бор се истиче да природне вредности на територији општине представљају и остаци богате геолошке историје у виду бројних ексклузивних крашких појава и облика, као и крашких биогеографских појава. Најизразитији и најбогатији крас заступљен је на источном делу Кучаја у геоморфолошким целинама крашке површи Дубашница, клисуре Злотске реке, кањона Лазареве реке (са кањонима Микуљске реке, Демизлока и Појенске реке) и планине Малиник, са бројним пећинама и јамама, међу којима су најзначајније Лазарева пећина и Верњикица уз Водену пећину, Хајдучицу, Мандину пећину, Стојкову леденицу и др. План иницира утврђивање статуса заштићеног подручја за геопарк краса на Дубашници у складу са Националном стратегијом за одрживо коришћење природних ресурса и добара, са бројним геоморфолошким феноменима од значаја за очување геодиверзитета и геонаслеђа, за научна истраживања и едукацију, за геолошки, еколошки, спелеолошки и друге видове туризма.

Регистровани су и:

-Објекти петролошког наслеђа: магматске и метаморфне стене, појава латита тимочке еруптивне зоне у селу Злот код Бора;

-Објекти хидрогеолошког, геоморфолошког и хидролошког наслеђа: Злотско врело, реке понорнице (Лазарева река, Демизлок, Дубашница, Микуљ, Војала),

многобројне пећине и јаме, флувијални облици (кањон Лазареве реке, кањон Ваља Маре, клисура Ваља Рнж...), палеовулкански рељеф (палеовулканска купе Тилва Њагра, Тилва Мика, Страхинова чука, Првулова чука, Крше Сатуле код Злота);

-геолошка стаза у Брестовачкој Бањи, као и многи други облици гео наслеђа.

Наведени облици геонаслеђа су евидентирани као вредни, са значајним природним, еколошким, научним, естетским и др. вредностима. Просторни план РС резервише простор око ових природних добара, ради очувања и унапређења њихових вредности, и промоције овог простора у туристичком погледу.

2.1.3. Споменик природе Лазарев кањон

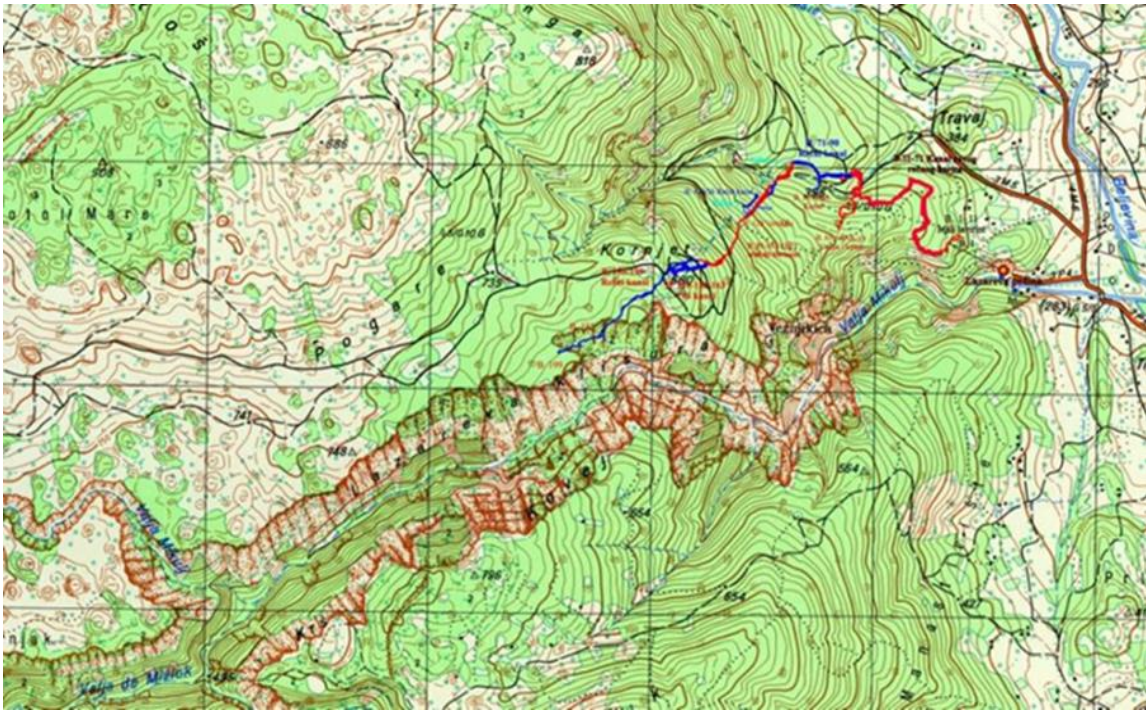
Уредбом Владе Републике Србије део сливног подручја Лазареве реке и планине Малиник стављен је под заштиту као природно добро од изузетног значаја – споменик природе и сврстан је у I категорију. На споменику природе ``Лазарев кањон`` установљен је режим заштите II степена којим се обезбеђује очување природног добра. Подручје је под именом ``Злотска клисура`` уврштено у Листу значајних орнитолошких подручја Европе са површином од 2000-3000 ha. Заштићеним природним добром управља ЈП ``Србијашуме`` Београд, а непосредно управљање на терену споменика природе ``Лазарев кањон`` спроводи део предузећа, шумско газдинство ``Тимочке шуме`` Бољевац.

Слика 4. Лазарев кањон

Унутар границе заштићеног подручја можемо препознати целине: Кањон Лазареве реке са потезом до ушћа у Злотску реку, Кањон Микуљске реке, Кањон Демизлока, Кањон Вејске реке и Стару Малиничку шуму. Кањон Лазареве реке је најдубљи и најдужи кањон у Источној Србији. Дуг је око 4,5 km, а дубок до 350 m са леве и преко 500 m са десне стране, испод Малиника. Настао је усецањем тока Лазареве реке коју образују речни токови централног Кучаја: Микуљска река, Демизлок и Вејска река. Кањон Микуљске реке, леве саставнице Лазареве реке још је ужи, и по лепоти и природним реткостима надмашује кањон Лазареве реке, изузев што је плићи. Ова река понире на висини од 677 m, а низводно од понора корито је више за 0.5 m те ће ускоро

постати фосилни део кањона, док сада вода тим делом протиче само после наглог топљења снега. У кориту се налазе каскаде од блокова високих по 10 m, што ствара живописне водопаде.

Карта 3. Топографска карта подручја Лазаревог кањона

Подручје обухваћено спомеником природе ``Лазарев кањон`` одликује се богатством изузетних природних вредности:

- Сплетом кречњачких кањонских долина импозантних димензија и изразитих морфолошких одлика.
- Бројним и веома значајним спелеолошким објектима
- Интересантним појавама и процесима крашке циркулације вода
- Изузетном флористичком и фитоценолошком разноврсношћу
- Богатим и разноврсним животињским светом
- Великом предеоном разноврсношћу и лепотом

Још 1978. године урађен је Катастар спелеолошких објеката Дубашнице, који на овом подручју региструје чак 130 спелеолошких објеката. Од тога: 20 у Кањону Лазареве реке, 10 у Кањону Микуљске реке, 28 у Кањону Демизлока, 25 у Кањону Поенске реке и још 10-так на платоу, у непосредној близини. Данас не постоји информација колико се пећина и јама нашло унутар граница споменика природе, а колико у непосредној близини. Новим спелеолошким истраживањима, СК Брадан и АСАК, дошло се до сазнања о постојању још 30-так спелеолошких објеката. Откривени су и наставци у раније познатим пећинама, тако да укупна измерена дужина Лазареве пећине износи преко 15 км што је чини најдужом пећином у Србији. Лазарева пећина налази се на излазу из кањона Лазареве (Злотске) реке. Богата је пећинским накитом, а кроз њу тече и подземна река. Године 1978. отворена је за туристичке посете јер спада

у 20-так најдужих и најзначајнијих пећина у Србији. Верњикица је најграндиознији спелеолошки објекат у Србији. Њено име значи вредна, изванредна, напоновљива. Налази се на левој страни кањона, око 1,5км вишље од корита Лазареве реке. Укупна дужина пећинских канала је 1 015м. Састоји се од 14 пећинских дворана и сужења. Дворана Колосеум је најмонументалнија у красу Србије и у њој се налази различит пећински накит. Сталагмит Колос, висок 11,5м, је амблем пећине. Ова пећина је била уређена за туристичке посете, али тренутно није у овој функцији. Остале познатије пећине на овом подручју су: Мандина пећина, Гаура Маре, Гаура Мика, Понор Војале, Хајдучица, Љубинкова пећина, Водена пећина, Понор Микуљске реке, Понор Демизлока, Понорска пећина, Негранова пећина, Журкићева пећина. Најзанимљивија јама на овом подручју је Стојкова леденица. Налази се на источном делу Дубашничке површи на висини од 865м. Јама је асиметричног пресека па јој је дубина са једне стране 26м а са друге 47м. На дну прелази у пећинску халу великих димензија богату пећинским накитом. Настала је урушавањем истањене таванице старог пећинског система. У њој се лед задржава током целе године што је чини посебно интересантном са туристичког аспекта.

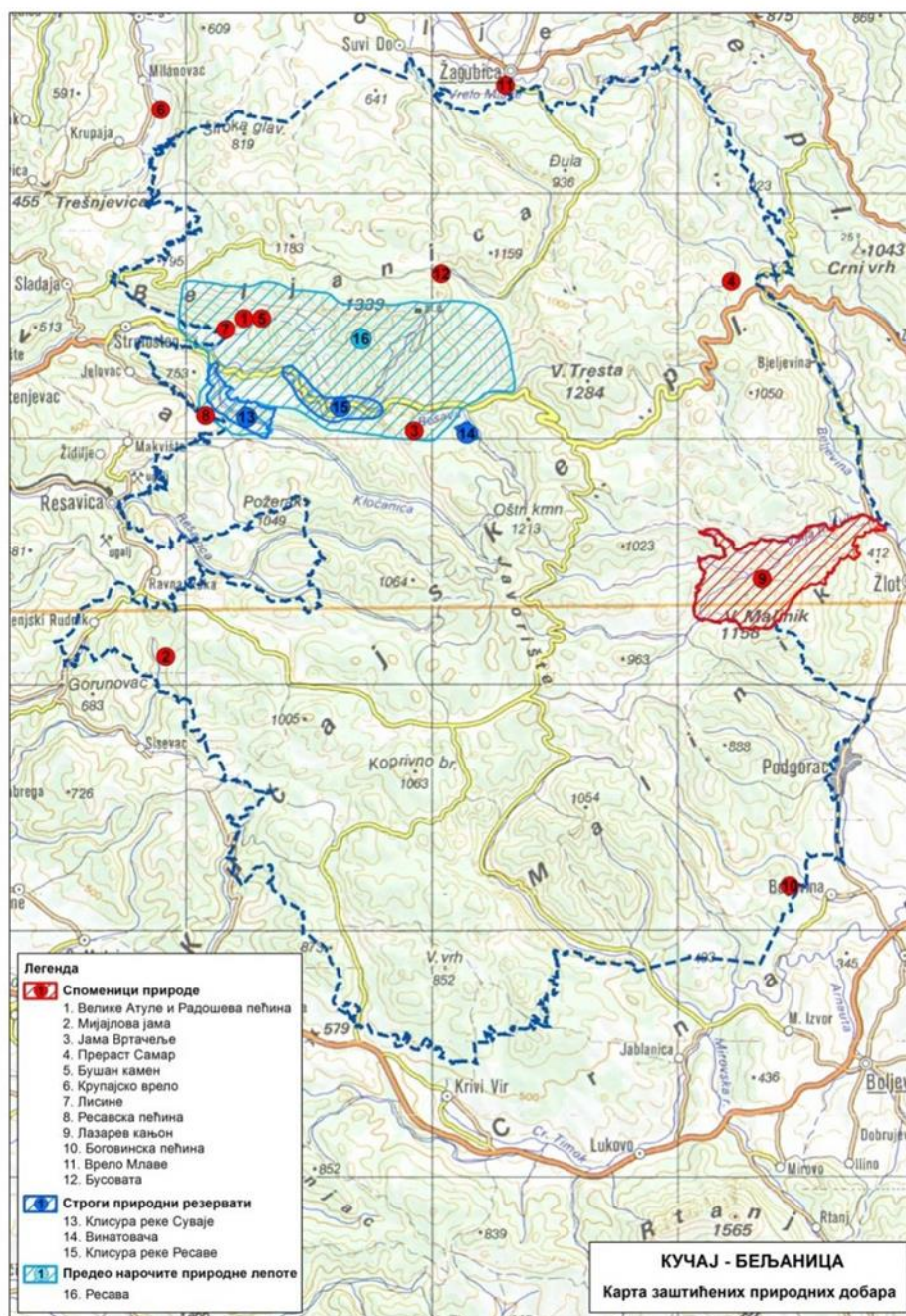
Флора Кањона Лазареве реке и Малинка, са својих 720 таксона на нивоу врста и подврста представља приближно 20 % флоре Србије, док територија захвата приближно 0,011 % територије Србије. У односу на целокупну територију Балканског полуострва, кањон Лазареве реке и Малиник захватају свега 0,0002 % територије на којој живи чак 11 % врста балканске флоре. Поред изузетног флористичког богатства и разноврсности, флора овог подручја показује и релативно велику бројност и разноврстан карактер ендемичних и субендемичних биљака. На овом простору забележено је 57 ендемита и субендемита, што чини 10,4 % анализираних флоре. Једна од основних биogeографских одлика Споменика природе је његов рефугијални карактер, који се данас огледа у присуству преко 50 реликтних биљака, које своје порекло воде из различитих геолошких периода. Забележено је 8 терцијарних ендемореликата, 35 терцијарних реликата ширег распрострањења, 2 глацијална и 2 степска реликта. На Малинику, планини на ободу кањона, заступљена је реликтна шумска заједница букве са папратима и тисом са највећом запремином дрвне масе у Србији. Старост шуме је 180 година.

Сагласно Закону о заштити природе и Уредби о заштити Споменика природе ``Лазарев кањон``, управљач је донео средњорочни План управљања за период од 10 година (2011.-2020.) који садржи мере и активности заштите, очувања, унапређења и коришћења заштићеног подручја, смернице и приоритете за заштиту и очување природних вредности заштићеног подручја, као и развојне смернице за уважавање потреба локалног становништва. План је урађен у складу са Студијом заштите Споменика природе ``Лазарев кањон`` коју је сачинио Завод за заштиту природе Србије.

2.1.4. Кучај-Бељаница и крашка површ Дубашница

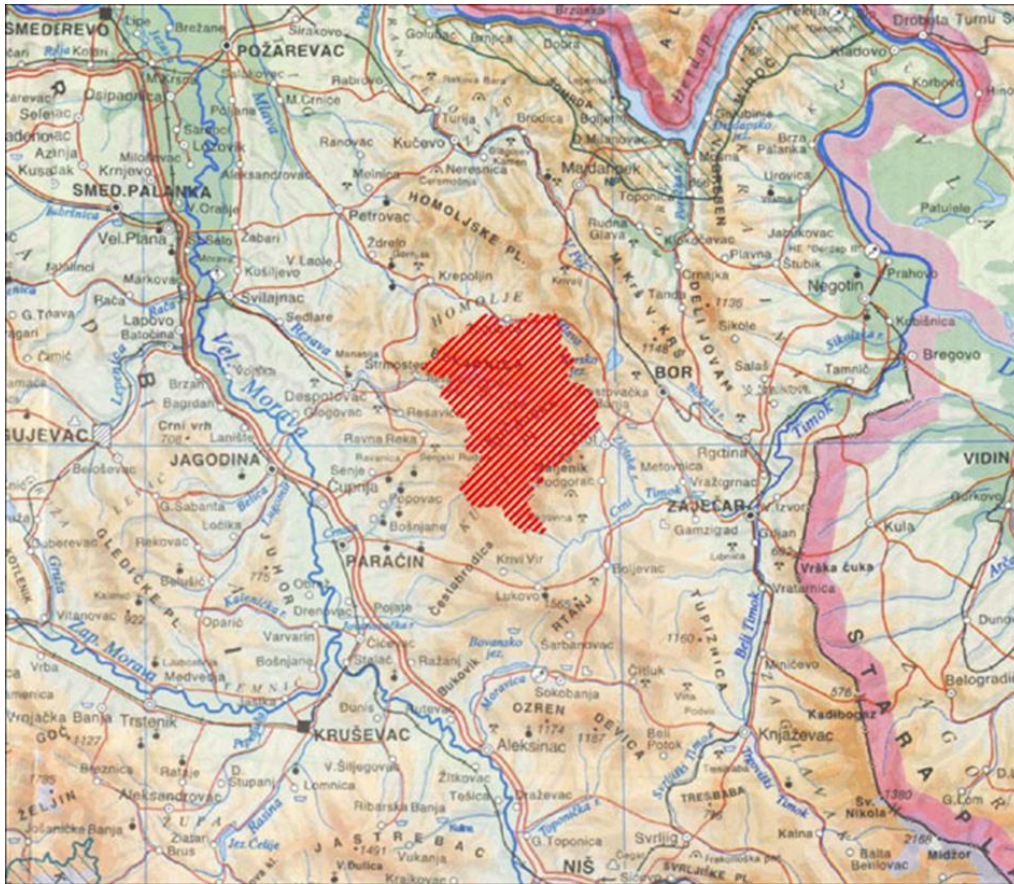
Простор Кучај-Бељаница је планинска целина са великим бројем геоморфолошких феномена крашког и палеовулканског рељефа (репрезентативних за простор Србије и Балканског полуострва), непрегледним просторствима под буковим шумама, бројним заједницама биљних и животињских врста - природних реткости, резервама питке воде високог квалитета, што уз изузетну пејсажну разноврсност даје овом простору висок степен очуваности природних екосистема са свим одликама аутохтоности, уникатности и репрезентативности. Након проглашења "Кањона Лазареве реке" за споменик природе 2000.г. (којим је обухваћен Природни споменик "Лазарева пећина" и Резерват "Малиник" па су претходна решења о заштити ових објеката престала да важе) и доношења акта о заштити Парка природе "Кучај Бељаница" (урађена студија заштите је у поступку доношења акта о заштити) која се очекује у наредном периоду, простор Дубашнице и околине ће бити под заштитом државе на много већој територији (преко 5500 хектара).

У Просторном плану Србије од 2021. до 2035. године - основни концептуални приступ просторном развоју за рани јавни увод, на страни 87. упитан је став у коме се наводи: "размотриће се (стручна) основаност и друштвена прихватљивост ранијег (привремено запостављеног) стратешког опредељења да се Кучајске планине (планине Кучај и Бељаница) прогласе за национални парк.". На јавној расправи у Бору еколошке ОЦД нису прихватиле овакав став из следћих разлога: пре неколико година донет је Просторни план подручја посебне намене парка природе Кучај-Дубашница, а пре две године Завод за заштиту природе предложио је уже подручје Јужног Кучаја за заштиту као национални парк. Заштита овог подручја дефинисана је и у Регионалном просторном плану Тимочке Крајине и у Просторном плану општине Бор, где је утврђена оријентација да се уже подручје Јужног Кучаја - Дубашница заштити и као јединствени геопарк краса. Основ за ова опредељења је био заштитни и компензаторски појас према просторима резервисаним за рудничку експлоатацију, потреба заштите водоизворишта и простора за развој висококвалитетних букових шума. Уз то се може додати и значај у борби против климатских промена, развој одрживог туризма - зелене економије и др.

Карта 4. Подручје Кучај-Бељаница предложено за заштиту

Подручје Кучај - Бељаница, припада карпатско-балканском луку и има изглед јединственог планинског венца. То је највећи кречњачки масив у Србији, што је условило настанак великог броја површинских и подземних облика крашког рељефа, као и крашке издани. Ово подручје је највећи резервоар питке воде у Србији.

Карта 5. Положај простора Кучај-Бељаница предложеног за заштиту

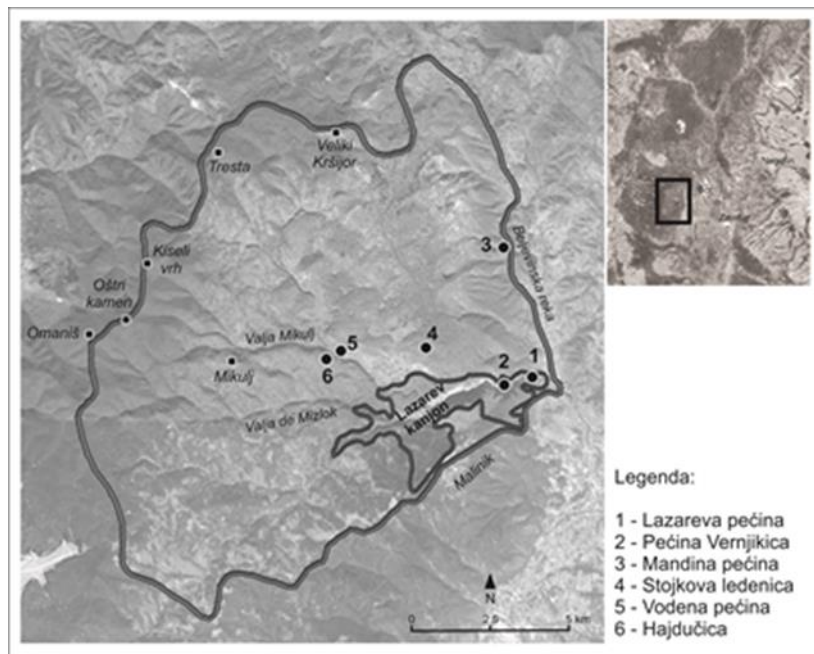
Дубашница се налази у делу подручја Јужног Кучаја. То је висока крашка површ, на 800-1000м надморске висине, благо заталасана, оштро ограничена дубоким кањонским долинама.

Слика 5 . Панорама Дубашнице

Границе Дубашнице су морфохидролошке и прате вододелнице - сливове Лазаревог кањона и десне стране слива реке Бељевине. У оквиру простора Дубашнице издвајају се две основне геоморфолошке целине: пространа крашка површ у североисточној половини и изворишни део Лазаревог кањона - висораван Микуља у југозападној половини. Подручје Дубашнице омеђено је са истока десном страном реке Бељевине, на југоисточној страни венцем Малиника, на западној страни врховима Оманиш, Оштри камен, Кисели врх и Треста, на северу стрмим кречњачким узвишењем Велика Кршиора и на североистоку сливом Тиснице. Речна мрежа је дезорганизована и само се у пролеће јављају краћи повремени токови. У дубашничку површ усечен је на јужној страни споменик природе Лазарев кањон. Укупна површина Дубашнице износи око 160 квадратних километара.

Предео Дубашнице се одликује изузетним природним вредностима. Осим својих биолошких вредности, ово подручје је од стране многобројних стручњака у области геонаука, препознато као један од центара геодиверзитета од великог националног, европског и светског значаја. На овом подручју има око око 150 спелеолошких објеката, око 30 објеката хидролошког наслеђа - многобројне понорнице са сувим и слепим долинама, клисуре и кањонске долине, крашка врела велике издашности, водопади и слапови са бигреним акумулацијама. Због изузетних геоморфолошких феномена Дубашница је предложена и за додатну заштиту као геопарк краса.

Карта 6. Положај и границе крашке површи и потенцијалног геопарка краса Дубашнице

2.1.5. Стол, Велики и Мали Крш и Дели Јован

Источни део борске општине захватају планине: Стол, Мали и Велики крш, Дели Јован, као и Горњанска висораван. Површина ових кречњачких гребена и простора износи 50 км². На овом простору истражено је 88 пећина и 14 јама. Планине Стол,

Мали и Велики крш су јединствен кречњачки масив на ободу тимочке еруптивне области.

Велики Крш (1148 м) дугачак је 9 км и широк 3 км. Са југа и запада окружен је тимочком еруптивном области. На њему се на више и локалитета срећу шумски комплекси смрче. Мали Крш са највишим врхом Гарваном (929 м) наставља се на Велики Крш у правцу севера. Дугачак је 6 км и широк 2 км. Представља део развођа између изворишних кракова Поречке реке и Пека. Веома је шумовит.

Стол је највиши (1155м) и најсевернији део планинског простора Голог крша, између Великог Крша и Дели Јована. Планинска маса Стола, изграђена од дебелих наслага кречњака, садржи избочене и уске стене које су у далекој прошлости представљале спрудове у топлом мору. Акумулација «Стол» налази се на нв од 850м. Изграђена је 1970. у циљу смањења ерозије и у туристичке сврхе.

Својим геоморфолошким специфичностима, природним вредностима, непоновљивим пејзажима, богатством спелеолошких објеката, биодиверзитетом и очуваном природом представљају атрактивне, још увек неоткривене, просторе за развој туризма. И вегетација подручја је изузетно интересантна и богата али последња писана документација датира из 70. и 80-их год. прошлог века.

Слика 6 . Поглед са Стола на Велики и Мали крш и Горњанску висораван

Заштита ових простора је од изузетног еколошког, научног, образовног, водoprивредног и развојног значаја:

-Стол, Мали и Велики крш су природна еколошка зона заштите од утицаја рудника на ширу животну средину;

-ови гребени су славно подручје у чијим подножјима се налазе извори за водоснабдевање Бора и околних села. Са њих започињу водотоци који чистом водом обогаћују угрожену Равну и Шашку реку и од великог су значаја за ревитализацију Борске и Кривељске реке;

-заштита и очување биолошке разноврсности специфичних екосистема кречњачких камењара.

-богатство лековитим биљем и јемство шумским плодовима је велики потенцијал који још увек није искоришћен ни у најмањој могућој мери.

-заштитом ових простора ствара се могућност развоја туризма и то специфичних видова за којима постоји потражња али не и понуда: сеоски, планински, спелеолошки, спорски, излетнички, ентолошки, научно-истраживачки, образовно-васпитни.

-Стол се афирмисао као један од центара планинара Србије.

-Образовни значај (школе у природи, еколошке школе и научно-истраживачки рад)

-Стављањем под заштиту ових простора стварају се основне претпоставке за развој производње здраве хране.

-Заштита ових простора неће довести до ограничења у развоју већ на против подстаћи ће друштвени развој најнеразвијенијег дела наше општине уз стварање могућности за запошљавање радне снаге из суседних села.

Слика 7. Планина Стол

2.1.6. Клисура Равне реке

Поред Споменика природе – Лазарев кањон чији је старалац ЈП Србија шуме, општинском одлуком је стављено под заштиту и мање подручје клисуре Равне реке поред села Доња Бела Река (старалац месна заједница села). Завод за заштиту природе

Србије сматра да ова заштита није урађена по процедури и критеријумима за заштиту природних вредности.

2.1.7. Брестовачка Бања

Поред већ поменутих локација које су за општину Бор од изузетног значаја због природног богатства, важно је напоменути и Брестовачку бању и Борско језеро које су иако изложени изразитом антропогеном утицају, од изузетног значаја за становништво овог краја. Брестовачка бања је општинском одлуком заштићена као културно амбијентална целина. Она је једна од најстаријих бања у Србији, на надморској висини од 385 м у прекрасном амбијенту на обалама Брестовачке и речице Пујице, окружена столетном шумом која носи епитет највеће бањске шуме у Европи. Некадашња вулканска активност и сложен геолошки састав терена условили су појаву термоминералних извора. Бањска шума заузима површину од око 90 ha и представља природну баријеру од штетног утицаја загађења из градског подручја које је удаљено око 15km. До сада се није посветила довољна пажња очувању, коришћењу и заштити овог простора, богатог термоминералним водама, та је неправедно занемарен и ретко где се може наћи на списку бања Србије. Резултати анализа ових вода указују на потребу санације.

Слика 8. Брестовачка Бања

У близини бање је и Борско језеро, смештено у подножју планине Црни Врх на удаљености 17km од Бора. Значај овог вештачки створеног језера, најпре искључиво за потребе индустрије Бора, а затим и за боравак, рекреацију и рехабилитацију становништва је неизмеран. Велики значај лежи и у пејзажном богатству, богатству живог света и околној природи. Последњих година је доста уложено у туристичку промоцију овог подручја, међутим, према ЛЕАП документу, у неком будућем периоду би се требало озбиљније посветити заштити приобалног појаса, прогласити зоне

заштите у којима се неће дозволити градња и одрадити пројекат уређења овог простора уз препоруке и услове Завода за заштиту природе.

Слика 9 . Борско језеро

2.1.8. Геолошка стаза „Брестовачка Бања“

Геолошку стазу „Брестовачка Бања“ чине шест издвојених геолошких профила, који приказују геолошку историју односно еволуциони развој од стварања чврсте Земљине коре до данас. Ови издвојени профили лоцирани су на краћем растојању дуж пута Бор – Брестовачка Бања - Борско језеро. Изграђени су у највећој мери од стенских наслага формације андезит-базалта Црне реке и подређено стена формације андезита Шарбановца. На основу ових налаза, стручњаци Завода за заштиту природе Србије припремили су документацију - елаборат о заштити овог природног добра. О елаборату о заштити овог природног добра обављена је и јавна расправа у Бору, али одговарајућа одлука још није донета. У прегледу заштићених и за заштиту потенцијалних локалитета на сајту Завода за заштиту природе наводи се да Геолошка стаза спада у споменике природе, што значи да би одлуку о заштити требало да донесе Влада РС. Град Бор би тиме, поред заштићеног природног добра, добио нове атрактивне локалитете који би били предмет научних, стручних и туристичких интересовања и посета.

Слика 10 . Геолошка стаза „Брестовачка Бања“

2.2. Упоредни преглед подручја очуване природе у околини Бора и статуса њихове заштите

На основу података Завода за заштиту природе РС, локалних, регионалних и националних нормативних аката, стратегија и просторних планова дат је табеларни преглед стања заштите или предлога за заштиту подручја очуване природе на територији општине Бор.

Р.Бр	Подручје	Површина	Ниво заштите	Емералд подручје са класификацијом кодом	ИПА	ИБА	ПБА	Еколошка мрежа
1.	Лазарев кањон	1755ha	споменик природе	RS0000043	+	(евидентирани)	+	+
1.1	Лазарева пећина		споменик природе-спелеолошки објекат					
2.	Кучајске планине	87644 ha	- (евидентирани природна добра)	RS0000055				+
3.	Стол	1700 ha	- (евидентирани природна добра)		+		+	+
4.	Велики и Мали Крш	2900 ha	- (евидентирани природна добра)		+		+	+

5.	Дели Јован	6600 ha	- (евидентирана природна добра				+	+
6.	Геолошка стаза у Брестовачкој Бањи		(природна добра послата на усвајање)					
7.	Брестовачка бања		културно амбијентална целина (локалном одлуком)					
8.	Клисура Равне реке у Доња Белој Реци		локалном одлуком					

Регионалним просторним планом Тимочке крајине се иницира заштита простора идентификованих просторних целина и то:

- подручје Кучаја, на територији града Бор и општине Бољевац, оквирне површине 46.500 ha, које ће у целости или већим делом (Дубашница и Лазарев кањон) бити вредновано и предложено за национални парк;

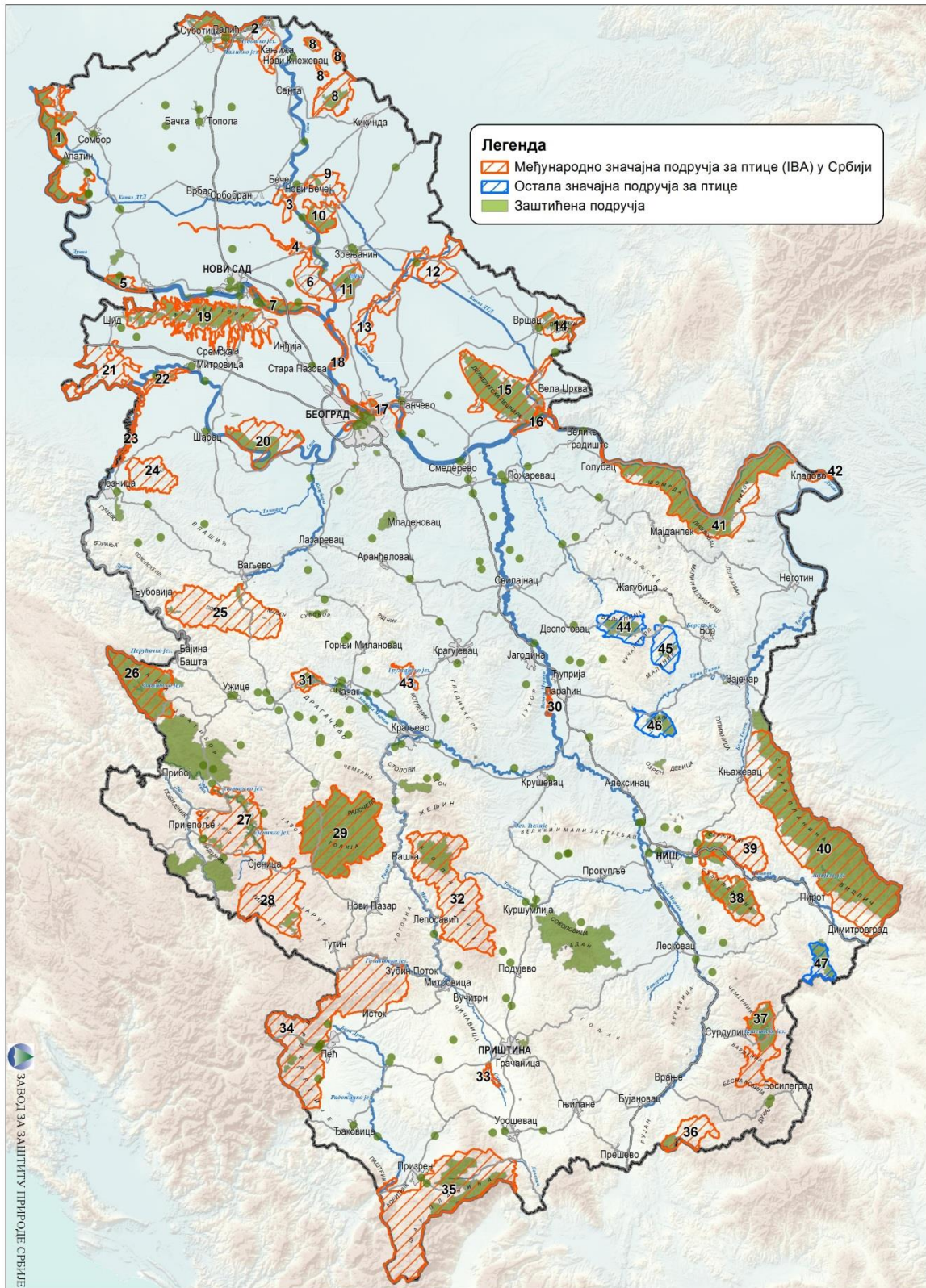
- подручје планине Дели Јован, на територији општина Неготин, Мајданпек, града Бора и града Зајечара, оквирне површине 6.600 ha;

- подручје планине Стол, на територији града Бора, оквирне површине 1.700 ha;

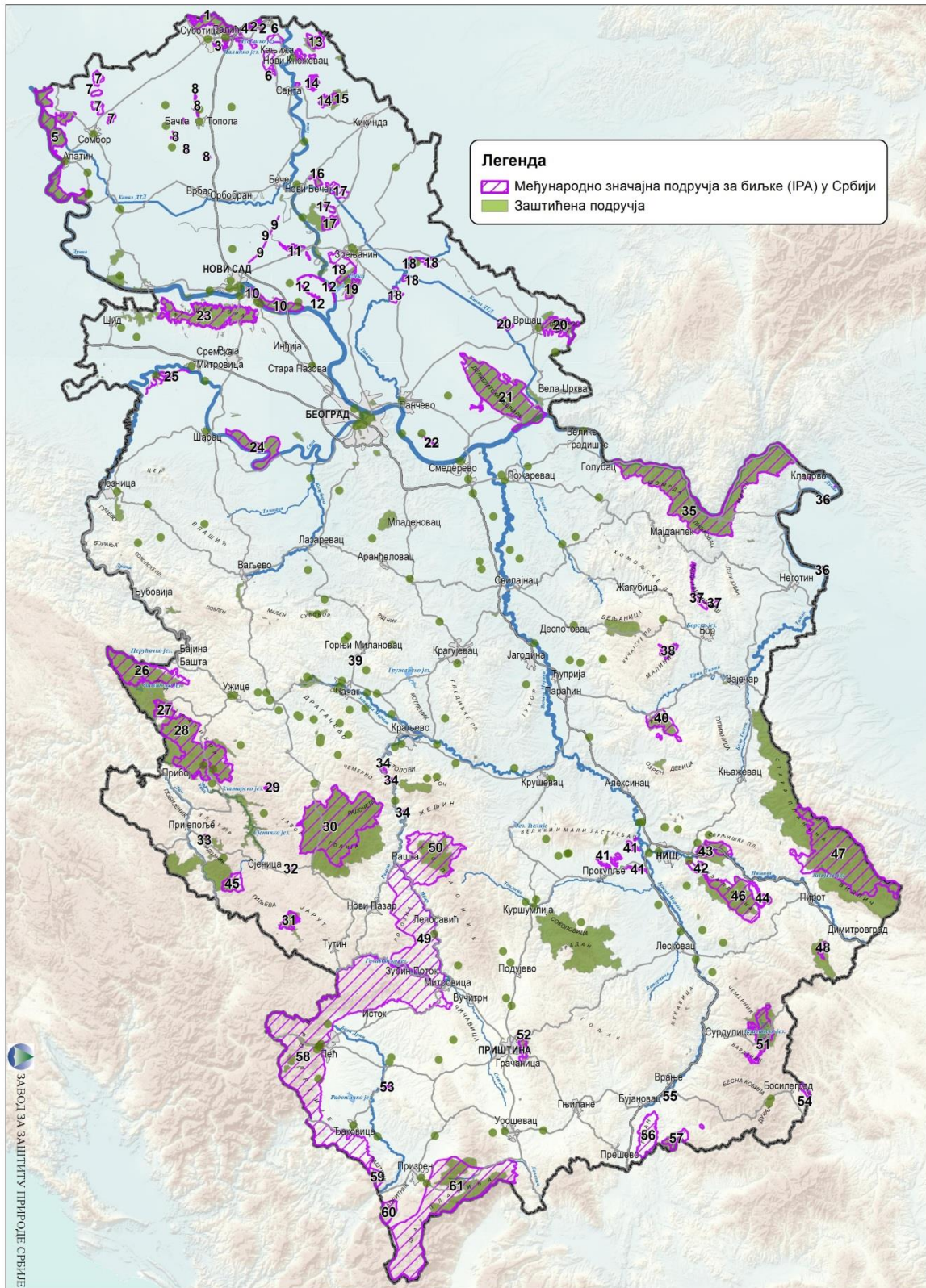
- Подручје планина Мали и Велики Крш, на територији града Бора и општине Мајданпек, оквирне површине 2.900 ha.

Као планске мере и приоритетне активности Регионални просторни план је предвидео истраживање, вредновање и израду потребне документације (студија) за заштиту целина предвиђених за стицање статуса заштићених природних добара/подручја: подручја Кучаја, подручја планина Дели Јован, Стол, Мали и Велики Крш и успостављање заштите и организовање адекватног управљања, очувања, уређења и презентације мањих подручја и локалитета од локалног значаја. У приоритетне активности убрајају се:

1) Заштита популација угрожених, ретких и у другом погледу значајних врста дивље флоре и фауне установљењем заштићених подручја мале површине у виду станишта или споменика природе на местима која су идентификована кроз научне студије и пројекте и одговарајућа програмска документа (као што су "Црвена књига флоре Србије", пројекат "Станишта Србије", ИВА- Important Bird Areas, IPA Important Plant Areas и РВА пројекти и др);

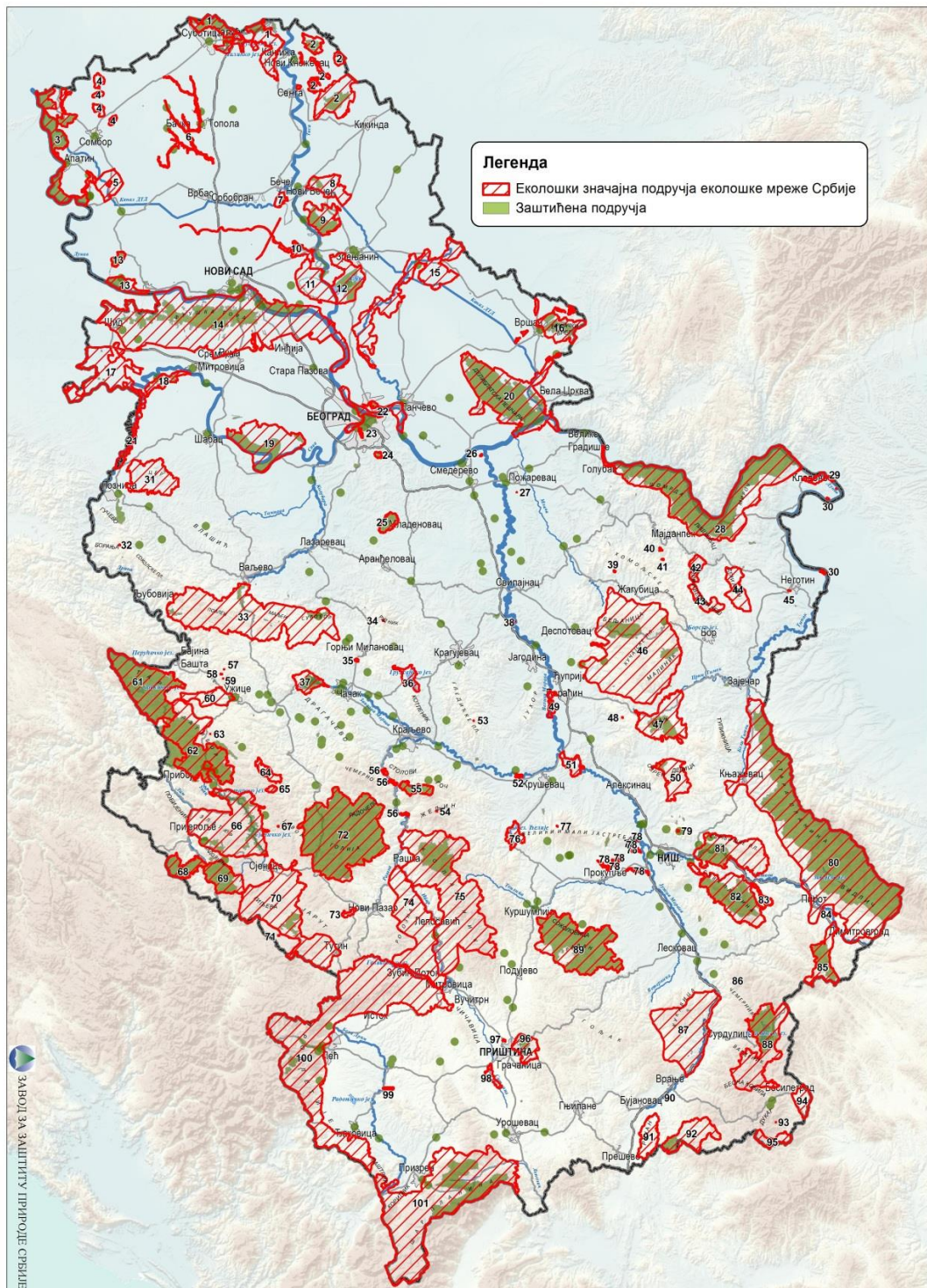

Карта 7. Значајна подручја за птице у Србији (IBA)

Карта 8 . Међународно значајна подручја за биљке у Србији (IPA)

2) Успостављање мреже еколошки значајних подручја, посебно мреже подручја по програму Натура 2000 на основу европских Директива о стаништима и птицама и Закона о заштити природе.

Карта 9. Еколошки значајна подручја еколошке мреже Србије

3) Примена међународних конвенција о трговини угроженим биљним и животињским врстама (CITES), биолошкој разноврсности, очувању миграторних врста дивљих животиња (Бонска конвенција), очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта (Бернска конвенција) и пределима

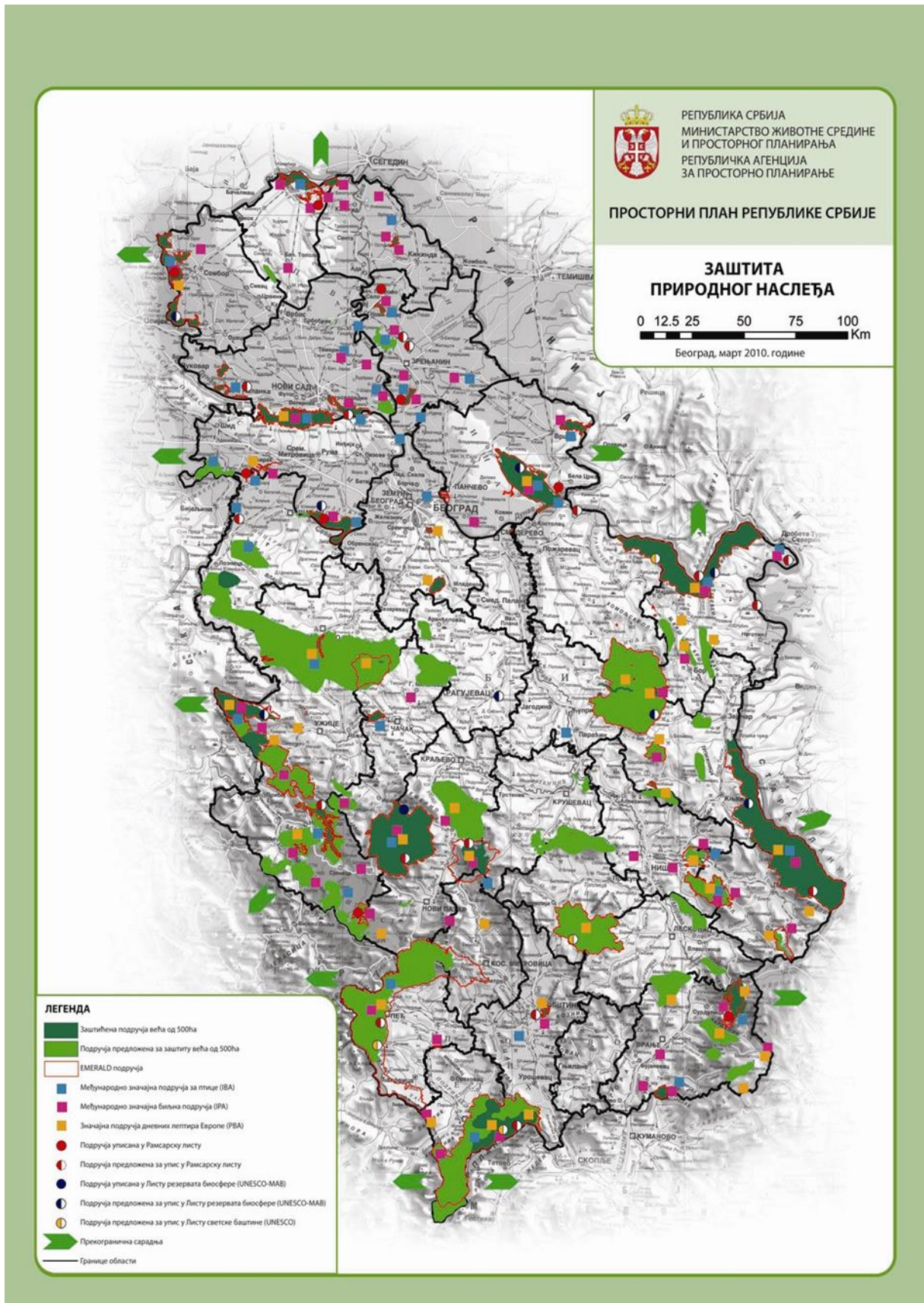
Међународно значајним биљним подручјима (Important Plant Areas-IPAs) припадају Велики крш и Стол и Лазарев кањон, док међународно значајним стаништима лептира (Prime Butterfly Areas-PBAs) припада планина Стол.

Просторни план подручја посебне намене природног добра "Бељаница - Кучај" обухвата површину од 1545,89 km², од чега на територији града Бора 141,69 km². Планом је утврђено подручје будућег Парка природе "Кучај - Бељаница" са режимом II степена заштите за локалитет "Дубашница" и режимом III степена заштите природе за преостали део обухваћеног подручја града Боар. Заштићене врсте дивље флоре и фауне, заштићени покретни налази (фосили, минерали, кристали, збирке и "препарати" биљака и животиња), спелеолошки објекти и еколошки значајна подручја (типови станишта и њихови делови, еколошки коридори и миграторни путеви), уживају заштиту на целокупном простору у обухвату ППППН Бељаница - Кучај. Њихова идентификација, установљење и начин и услови управљања, односно очувања и коришћења, утврђени су законом и регулисани подзаконским прописима. Планско опредељење ППППН Бељаница – Кучај је формирање мреже заштићених и еколошки значајних подручја и очување и одрживо коришћење природе, заштићених подручја и природних вредности, пре свега дивље флоре и фауне, феномена геонаслеђа и предела, на начин који истовремено обезбеђује јавни интерес у заштити и очувању природних добара, и омогућава развој локалних заједница, одмор, уживање у природи и едукацију посетилаца. У оквиру Парка природе "Кучај-Бељаница" Планом је предвиђена заштита посебног Геопарка краса на подручју Дубашнице, од значаја за спелеолошка истраживања, развој геотуризма и др. Остваривање планских опредељења подразумева повећање ефикасности система управљања заштићеним подручјима, обезбеђење адекватне институционално-организационе подршке и сарадњу свих релевантних актера заштите природе, ради остваривања законске и планске заштите, истраживања, презентације и мониторинга природних вредности. Законском регулативом дефинисани су режими заштите I, II и III степена, т.ј. активности које су забрањене, односно ограничене у природним добрима (чл. 35. Закона о заштити природе "Службени гласник РС", бр. 36/2009, 88/2010 и 91/2010). Проглашење Кучајских планина заштићеним подручјем, уз испуњавање одређених услова, отвориће могућности за реализовање предлога за упис у UNESCO-ву листу МАВ-а, „Човек и биосфера“.

Сви поменути просторни планови у складу су са Просторним планом Републике Србије који предвиђа заштиту ових подручја. Просторни план РС је дефинисао подручје природног добра Бељаница - Кучај као подручје „изузетних природних вредности од посебног националног значаја“.

На основу Уредбе о еколошкој мрежи (Сл. Гласник РС бр 102/10) на овом подручју је идентификовано:

- 1) Међународно подручје значајно за заштиту биљака у Србији (ИРА подручје) унутар Споменика природе „Лазарев кањон“ – клисура Лазареве реке;
- 2) Одабрана подручја за дневне лептире у Србији (РВА подручја) налазе се у оквиру Споменика природе „Лазарев кањон“
- 3) Међународно и значајно подручје за птице (ИВА подручје) са класификационим кодом у оквиру природног добра обухвата Злотску клисуру.

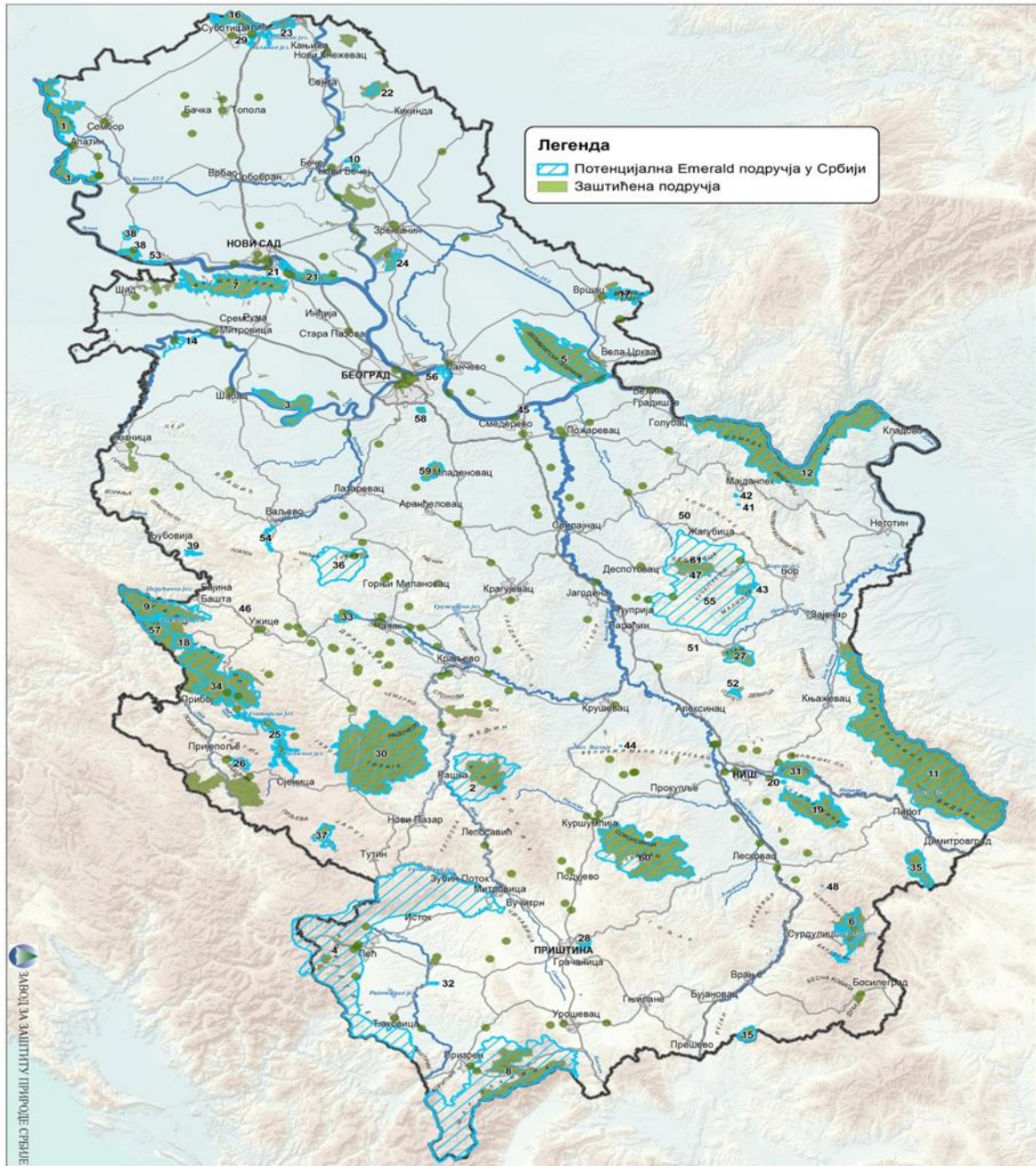
Карта 10 . Заштићена подручја и подручја предложена за заштиту према ПП РС

ЕМЕРАЛД мрежа представља европску еколошку мрежу за очување дивље флоре и фауне и њихових природних станишта. Она функционише упоредо са програмом НАТУРА 2000 који је обавезујући за чланице ЕУ, а чији је циљ да се обезбеди дугорочни опстанак најугроженијих и највреднијих врста станишта Европе. У оквиру обрађеног 61 подручја ЕМЕРАЛД пројекта за Србију, на подручју Плана посебне намене подручја природног добра Бељаница - Кучај налазе се и локалитети:

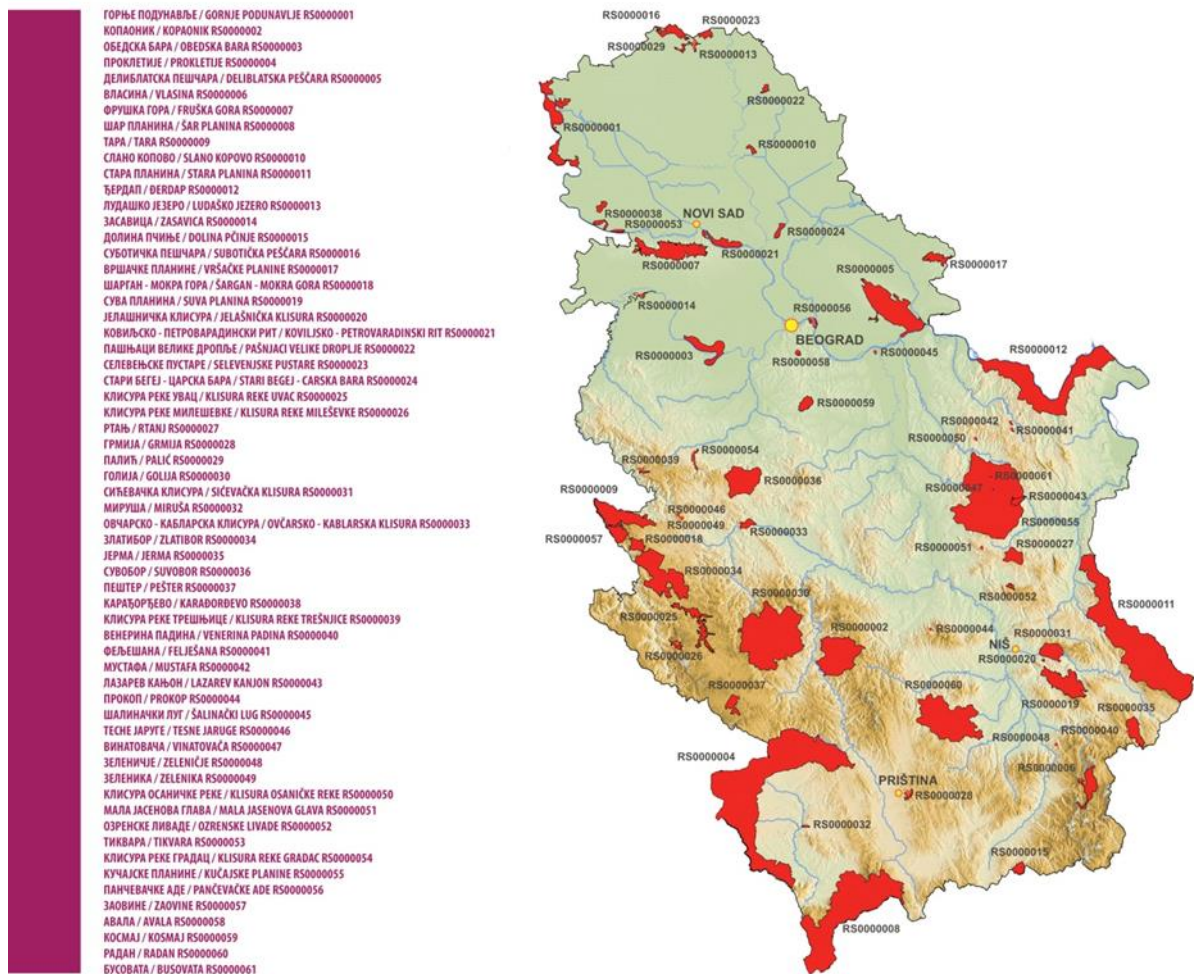
- о Кучајске планине РС0000055 – поступак за проглашење у статус заштићеног подручја је у току

- о Лазарев кањон РС0000043 – споменик природе – непроходан кречњачки кањон у источном делу Кучаја

Уредбом о еколошкој мрежи Србије, поред Кучајских планина, утврђена су и друга еколошки значајна подручја на простору града Бора које треба заштитити и то Велики и Мали Крш , Стол и Дели Јован.

Карта 11 . Потенцијална Емералд подручја у Србији

Карта 12 . Емерал подручја са класификационим кодом

3.Преглед оцена и задатака из локалних докумената

Простор града Бора располаже обновљивим природним вредностима чије би одрживо коришћење омогућило: привредни развој локалне заједнице, развој туризма, развој села, смањење сиромаштва, повећање запослености, заштиту и очување природних ресурса.

Ови простори су дуго времена били интензивно истраживани у чему је поред стручних и научних институција била запажена и улога младих истраживача Србије и Бора (прва акција Младих истраживача Србије било је спелеолошко истраживање Лазареве пећине, затим интензивна биолошка истраживања Лазаревог кањона, док је Друштво младих истраживача Бора у периоду 1992. - 2000. организовало и спровело вишегодишњи научно истраживачки пројекат истраживања природних вредности Дубашнице). Иницијативом Друштва младих истраживача и Спелеолошког клуба

Брадан на улазу у Лазареву пећину формиран је, уз сагласност Завода за заштиту природе, посебан Истраживачки центар који се искључиво бави истраживањима спелеолошких и осталих геоморфолошких објеката Кучаја. Протеклих година овај центар и организација Rock and Ice постигли су изузетне резултате евидентирајући велики број спелеолошких објеката, који су истовремено станишта слепих мишева. Посебни резултати постигнути су у истраживањима Лазареве пећине.

Резултати достављени су Заводу за заштиту природе и коришћени у изради локалних еколошких акционих планова, као и у дугогодишњим едукативним и информативним програмима промоције природних вредности околине Бора. Ови резултати саопштани су на научним скуповима, посебно на научно-стручном скупу Еколошка истина, објављивани у часописима и научним монографијама, а садрже се и у елборатима о заштити појединих подручја, или појединих врста. Коришћени су и у проценама утицаја на животну средину низа просторних планова и пројеката изградње индустријских и других објеката у Бору.

Друштво младих истраживача Бор и партнерске институције и организације желе да допринесу бржој изради и доношењу одговарајуће одлуке (закона) о заштити подручја Кучај-Бељаница у складу са очуваним природним вредностима (национални парк) уз активно учешће представника цивилног друштва и грађана у прикупљању додатних података, изради закона и промоцији природних вредности Кучаја- Бељанице.

ДМИ и партнер Природњачки музеј као научно стручна институција дали су свој конкретни допринос кроз прикупљање додатних података и стављање на располагање резултата својих досадашњих истраживања природних вредности Кучаја и Бељанице одговарајућим државним органима, другим стручним институцијама и локалној самоуправи, као и кроз реализацију разноврсних програма презентациј, образовања и информисања о био и геодиверзитету овог подручја - посебно о заштити станишта и врст слепих мишева и рисова (Пројекат: Заштитимо слепе мишове и остале дивље сисаре Кучаја који је суфинансирало Министарство заштите животне средине РС) што је у складу са обавезама према Закону о усвајању Споразума о очувању слепих мишева Европе.

Постојећи ЛЕАП документ дефинисао је бројне врсте утицаја природних вредности и биодиверзитета на квалитет живота. У сврху одрживог развоја туризма коришћење Лазареве пећине поверено је Туристичкој организацији Бор, а сви очувани природни простори дефинисани као један од кључних туристичких мотива. Но још ни издалека нису искоришћени сви потенцијали очуваних природних простора околине Бора, поготову вредности геодиверзитета. Споро се одвија стручна припрема елбората за заштиту одређених евидентираних простора (Кучај, Дубашница, Велики и Мали Крш, Стол, Дели Јован) у Заводу за заштиту природе, као и одговарајућа заштита и даље уређење Брестовачке бање, Борског језера и др. од стране одговарајућих градских органа.

У оквиру укупне бриге о заштити животне средине у граду Бору до сада није вршен систематски мониторинг природних вредности односно стања био и

геодиверзитета. Зато је неопходно у наредном периоду увести овај мониторинг, који треба да буде дефинисан посебним планом мониторинга био и геодиверзитета и реализације циљева заштите очуваних простора природе и природних вредности, на основу националних и додатно разрађених локалних индикатора.

У Стратегији локалног одрживог развоја Општине Бор, у деловима Приоритети и Акциони план, не помиње се заштита природе што није у складу са националним стратегијама, те је потребно да се уврсти и ова област.

До сада је урађено следеће:

- Донет је Просторни план подручја посебне намене природног добра Бељаница-Кучај и у просторним плановима Тимочког региона и општине Бор предвиђена заштита овог подручја.
- Као приоритетна решања за имплементацију ових планова наведено је даље истраживање био и геодиверзитета подручја Кучаја ради доношења одговарајућих одлука о заштити.
- У Локалном еколошком акционом плану општине Бор посебно је наглашена потреба заштите очуване природе у планинском окружењу градског индустријског центра, како би се очувао тзв. "зелени прстен Бора" као контратежа рудничким и металуршким погонима.
- Читав простор Кучаја, а посебно Лазарев кањон, предложен је и за потенцијалну међународну EMERALD мрежу заштићених подручја.
- У току је израда новог Просторног плана Србије, после чега ће се радити регионални и локални просторни планови кроз које се треба изборити и за заштиту целокупног зеленог прстена Бора

Анализа реализације циљева и активности ЛЕАПа дата је у табели.

Циљ	Задатак	Активност	Носиоци активности	Рок	Реализованост
Заштита природних добара	Иницирање формирања геопарка краса на Дубашници	Предлози за доградњу законске регулативе, за уграђивање иницијативе у просторне планове	Органи општине Бор, НВО, Завод за заштиту природе, Министарство за екологију	2013	урађено
	Интензивирање научних и спелеолошких истраживања објеката геонаслеђа	Подршка Спелеолошком центру у Лазаревој пећини	Спелеолошки клуб, Спелеолошки савез Србије	2015	урађено
		Припрема	Завод за	2015	рађени су

		стручног елабората за заштиту	заштиту природе, ДМИ и остале еколошке НВО		елаборати за следе мишеве и друге сисаре
		Ажурирање инвентара објеката геонаслеђа Србије на подручју града Бора	Завод за заштиту природе		-
		Успостављена национална мрежа геопаркова	Завод за заштиту природе и државни органи		-
Покретање иницијатива и поступка припреме документација за заштиту осталих простора у општини		Дефинисање у Просторном плану општине	Општински органи	2013.	урађено
		Истраживање, прикупљање документације и израда елабората о заштити	Завод за заштиту природе, НВО	2015.	у току
		Доношење одлука о заштити	СО Бор	2016.	-
		Израда планова заштите	стараоци	2016.	унешено у Просторне планове
Довршетак заштите В. и М. Крша, Стола и Дели Јована		Наставак израде стручних елабората и доношење одлука о заштити	Завод за заштиту природе, државни и општински органи	2017.	није урађено, општина унела у у Просторне планове посебне намене за туристична подручја
		Учешће у активностима око измене и примене Уредбе о еколошкој мрежи НАТУРА 2000	Државни и општински органи, еколошке НВО	2013.	није урађено, НВО ДМИ учествовала

		Проширење и обogaћивање медијских програма, рубрика и прилога			у медијима се обележавају еколошки важни датуми, ДМИ кроз прилоге у медијима
--	--	---	--	--	--

Табела 1: Реализација задатака и активности из области заштите природних добара предвиђених Локалним еколошким акционим планом општине Бор у периоду од 2013 - 2022. године

Друштво младих истраживача Бор и партнерске организације и институције значајно су допринеле информисању јавности, подизању еколошке свести и знања, посебно младих, али и осталих грађана о значају природних вредности, био и геодиверзитету, као и о потреби њихове заштите и одрживог коришћења. Ове активности реализују се кроз:

- вишегодишњи програм Еколошки дани Бора, посебно обележавање Светских дана биодиверзитета и паркова, чистих планина, Национални дан природе и сл.

-научне манифестације Борске ноћи истраживача и Фестивали науке, на којима се промовишу резултати теренског снимања биодиверзитета и геодиверзитета

- научно стручни скуп “Еколошка истина“ (од пре пар година „ЕкоТЕР“) на којима се презентују научно и стручно обрађени резултати истраживања

-еколошке школе ДМИ и партнерских организација („Зелене оазе Бора“, „Зелени прстен Бора“) биле су посвећене популаризацији очуваних природних вредности зеленог прстена Бора и, кроз обуку вршњачких едукатора, ширењу промоције очувања природних вредности овог подручја у све школе.

4. Потребне и могуће активности локалне заједнице и НВО

Успостављање ефикасне заштите постојећих заштићених подручја, повећање укупне површине под заштитом, успостављање националне еколошке мреже и идентификација подручја за европску еколошку мрежу НАТУРА 2000, као и изградња ефикасног система управљања подручја која су обухваћена наведеним мрежама на подручју Града Бора може бити остварено само ако се убрзају активности на припреми стручних предлога и елабората и доношењу одговарајућих одлука на заштити свих евидентираних подручја од ширег односно националног значаја, као и на успостављању одрживих и ефикасних система управљања и коришћења ових простора. Локални органи, институције и цивилни сектор могу дати значајан допринос да се ови процеси убрзају, а посебно да се на одговарајући начин припреми документација, заштите и

одрживо користе природна добра од локалног значаја. При том би требало максимално поћи од досада покренутих иницијатива за заштиту поједних подручја очуване природе, досадашњих истраживања и валоризације природних вредности, али и нових праваца у заштити, као што је заштита и одрживо коришћење геонаслеђа.

Уместо досадашњег Локалног еколошког акционог плана доноси се Програм заштите животне средине који треба да садржи значајан део посвећен очувању природних вредности. Поред овог документа ове активности треба да буду дефинисане и другим стратешким документима као што су:

- Програм развоја Бора (уместо досадашње Стратегије развоја Бора),
- Стратегија развоја туризма Бора, која ће омогућити одрживо коришћење природних вредности као кључних туристичких мотива,
- нови Просторни план Бора,
- сви остали просторни планови посебне намене (посебно рударског басена Мајданпек - Бор, водосистема Боговина, ветропарка, пројеката рударства и металургије и др.)

У процесу заштите животне средине и развијања стратегија одрживог развоја организације цивилног друштва које се баве заштитом животне средине (еколошке невладине организације) треба да буду активни партнери на локалном и националном нивоу. Циљ њиховог деловања је подстицање активног учешћа свих субјеката у креирању и спровођењу јавне политике заштите животне средине и одрживог развоја, информисању јавности и образовању за заштиту животне средине и одрживи развој.

Ради остварења овог циља оне треба да покрећу и оснажују стварање подстицајног политичког и правног оквира у креирању и спровођењу јавних политика које за предмет имају доношење стратегија, закона, подзаконских акта, планова и програма које директно или индиректно за предмет имају заштиту животне средине и одрживи развој на свим нивоима - од локалног до националног.

Стратешко опредељење у заштити животне средине је да она мора бити укључена у све секторске политике, што значи да подручје интересовања еколошких ОЦД не могу бити само уже схваћена документа еколошке политике у вези заштите природе, већ и сва остала документа јавних политика које захватају и одређена питања животне средине, посебно заштите природе.

За нашу средину најважније је да у наредном периоду обезбедимо сарадњу еколошких ОЦД у подизању њихових капацитете за следеће документе јавних политика:

- доношење Просторног плана Републике Србије за период 2021-2035., новог Просторног плана Тимочке крајине и новог Просторног плана града Бора, претходно измене и допуне Просторног плана општине Бор,

- израда Програма развоја града Бора који ће заменити досадашњу локалну Стратегију одрживог развоја
- израда локалне Стратегије развоја туризма
- израда Програма заштите животне средине Бор, која ће заменити досадашњи Локални еколошки акциони план
- израда, доношење и спровођење локалног плана заштите природе
- стратешке процене утицаја на природу и биодиверзитет за различите планове
- процене утицаја на природу, био и геодиверзитете за различите рударске, индустријске и друге објекте,
- разматрање нацрта елабората и предлога за заштиту подручја очуване природе на територији и у вези са територијом града Бора
- разматрање извештаја о реализацији низа међународних конвенција и националних програма и планова заштите природе

Такође је за очување природних вредности околине Бора и одрживи развој подручја значајно да се еколошке ОЦД залажу за довршетак процеса доношења одлука о заштити Јужног Кучај, Стола, Великог и Малог крша, Дели Јована, Геолошке стазе, вулканских купа и др. подручја која су предложена за заштиту. Ова активност се посебно може интензивирати ширим ангажовањем еколошких ОЦД да, у сарадњи са научним и стручним институцијама, а организују истраживања и прикупљања додатних података о био и геодиверзитету подручја Бора и околине, да презентирају и промовишу резултате ових активности и прикупљене податке, да заговарају заштиту станишта и појединих врста, као и одрживо коришћење био и геодиверзиотета кроз различите форме у оквиру партнерских пројеката са научним институцијама, истраживачких акција и кампова, летњих школа и др. У протеклом периоду млади истраживачи, биолози, спелеолози и др. прикупили су значајну документацију о свим постојећим и будућим природним добрима на ужем и ширем подручју општине Бор, а такву активност треба да наставе и даље, подржани од локалне самоуправе, државних органа и стручних и научних институција. Ова активност у складу је и са препознатом улогом еколошких ОЦД у образовању за животну средину и одрживи развој која се може реализовати кроз форме еколошких школа, истраживачких и радно-истраживачких акција, промотивних манифестација и сл. у сарадњи са образовним институцијама.

Улога еколошких ОЦД у информисању јавности огледа се у упознавању шире јавности и заинтересованих страна (нпр. становници подручја очуване природе, доносиоци одлука) са стањем и могућностима заштите природе, потенцијалним решењима и могућностима за одрживи развој ових подручја што би утицало на подизање јавне свести о стању и значају подручја очуване природе на територији општине Бор.

Да би оствариле ове циљеве организације цивилног друштва треба да:

- ојачају своје кадровске капацитете стимулацијом стручњака да се активно укључе у њихов рад, формирањем мултидисциплинарних тимова зарад секторског деловања у складу са људским капацитетима, формирањем заједничких тела невладиних, стручних, струковних и других организација цивилног друштва, заинтересованих месних заједница и појединаца ради заједничког наступа по појединим питањима,

-развијају поверење јавности редовним информисањем јавности о законским могућностима и правима на доступност информација и учешће јавности у доношењу одлука везаних за заштиту животне средине и одрживи развој, промоције заузетих ставова о потреби примене мера заштите природе у току израде стратешких процена утицаја и процена утицаја просторних и урбанистичких планов, инвестиционих радова, функционисања пројекта и након њиховог престанка рада, као и покретањем кампања за одрживи развој. Ове активности ОЦД могу остварити кроз различите канале: штампани и електронски медији, сајтови, друштвене мреже, организовање трибина, предавања и других образовних форми

- формирају мрежу организација цивилног друштва у локалној заједници, региону и на националном нивоу и да буду отворене за све који прихватају принципе заштите животне средине и одрживог развоја

-развијају вештине лобирања и јавног заговарања код професионалних кадрова ради реализације јавног заговарања за доношење одлука у складу са предлозима јавности

- обележавају значајних еколошких датума на тему заштите животне средине и одрживог развоја темама које су актуелне на локалном, регионалном и националном нивоу. Кроз програме Еколошких дана Бора у организацији Друштва младих истраживача Бор могуће је обележавати Светски дан биодиверзитета, Европски дан паркова, Светски дан чистих планина, Светски дан дивљих животиња, Национални дан природе, Светски дан науке за мир и одрживи развој и сл.

5.Преглед законских аката и стратешких докумената о заштити природе

Систем заштите природе у Републици Србији, као и основна категоризација заштићених добара, дефинисани су Законом о заштити животне средине („Службени гласник РС”, бр. 135/04 и 36/09) и Законом о заштити природе („Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10 и 91/10 - исправка), Правилником о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта и о мерама за њихово очување („Службени гласник РС“, бр. 35/2010), Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС“ бр. 5/2010), Правилником о прекограничном промету и трговини заштићеним врстама („Службени гласник РС“ бр. 99/2009), као и Уредбом о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне ("Службени гласник РС ", бр. 31/05, 45/05 - исправка, 22/07, 38/08 и 9/10).

Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године дефинише циљеве у области заштите биодиверзитета на нивоу државе у складу са националним потребама и могућностима, као и са обавезама које Република Србија има као потписница Конвенције о биолошкој разноврсности (биодиверзитету), која је сачињена 5. јуна 1992. године у Рио де Жанеиру ("Службени лист СРЈ - Међународни уговори", бр. 11/2001). Нови документ који треба да наследи Стратегију биолошке разноврсности Републике Србије је Стратегија заштите природе односно Програм заштите природе. Правни основ за доношење Стратегије заштите природе садржан је у члану 112. став 1. Закона о заштити природе („Службени гласник РС“, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010-испр. и 14/2016) којим се утврђују дугорочни плански оквир и политика интегралне заштите природе укључујући и очување биодиверзитета, предела и геонаслеђа и члану 45. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05–исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12 и 7/14 – УС и 44/14). Предлог стратегије заштите природе припремљен је у складу са новим Законом о планском систему Републике Србије („Службени гласник РС“, број. 30/2018). Стратегија заштите природе је један од основних докумената за заштиту природе и основни инструмент за спровођење потврђених међународних уговора у области заштите природе којим се одређују дугорочни циљеви и мере очувања биолошке и геолошке разноврсности и предела и начин њиховог спровођења. Израђује се на основу Извештаја о стању природе који подноси надлежни Завод за заштиту природе Србије, у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту природе. Законом је такође уређено да Стратегија нарочито садржи начела и опште циљеве, оцену стања, посебне циљеве и активности за њихово спровођење као и могуће изворе финансирања. Поступак израде Предлога стратегије заштите природе Републике Србије за период 2019-2025 започет је у оквиру пројекта „Планирање очувања биолошке разноврсности на националном нивоу као подршка имплементацији Стратешког плана Конвенције о биолошкој разноврсности за период 2011-2020. године у Републици Србији“, који је финансиран од стране Глобалног фонда за животну средину (ГЕФ) у сарадњи са УНДП као имплементационом агенцијом и завршен крајем 2016. године.

Радна група за ревизију Стратегије биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011 до 2018. године у складу са глобалним Стратешким планом УН Конвенције о биолошкој разноврсности за период 2011-2020. године, формирана је решењем број 119-01-95/2015-17 од 23.02.2015. године. Чланови Радне групе били су представници релевантних институција пре свега министарстава надлежних за послове заштите животне средине, пољопривреде, шумарства, водопривреде, просвете, науке, грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, као и Агенције за заштиту животне средине, Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, Завода за заштиту природе Србије, Покрајинског завода за заштиту природе и у сарадњи са представницима цивилног друштва. Саставни део ове стратегије је ревидирана Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године са продужењем периода за који се доноси до 2025 а у складу са глобалним Стратешким планом 2011-2020 и Аичи циљевима заштите биодиверзитета који су донети у оквиру УН Конвенције о биолошкој разноврсности. Дугорочни плански оквир и политика интегралне заштите природе утврђују се на основу стања биолошке и геолошке разноврсности и разноврсности предела. Општи и посебни циљеви су јасно одређени, мерљиви, прихватљиви, реални и временски одређени у Акционом плану за спровођење Стратегије заштите природе који чини њен саставни део. Према новом закону о планском систему овај документ треба да се трансформише у Програм заштите природе.

Међународне конвенције из области заштите природе чији је наша земља потписник:

-
- [Уредба о ратификацији Ревидираног текста међународне конвенције о заштити биља](#)
(„Службени лист СФРЈ » Међународни уговори“, бр. 1/1985)
 - [Закон о ратификацији Међународне конвенције за заштиту птица](#)
(„Службени лист СФРЈ“, бр. 6/1973)
 - [Закон о потврђивању Конвенције о очувању миграторних врста дивљих животиња](#)
(„Службени гласник РС » Међународни уговори“, бр. 102/2007);
 - [Закон о потврђивању Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта](#)
(„Службени лист СРЈ » Међународни уговори“, бр. 11/2001)
 - [Закон о потврђивању Конвенције о биолошкој разноврсности](#)
(„Службени гласник РС » Међународни уговори“, бр. 102/2007)
 - [Закон о потврђивању Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре](#)
(„Службени лист СРЈ » Међународни уговори“, бр. 11/2001)
 - [Закон о ратификацији Конвенције о заштити светске културне и природне баштине](#)
(„Службени лист СФРЈ » Међународни уговори“, бр. 56/1974)

- Закон о потврђивању споразума о очувању популације слепих мишева у Европи <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/mu/skupstina/zakon/2018/13/4/reg>

Закони релевантни за заштиту природе:

- [Закон о заштити природе](#)
(„Службени гласник РС“ бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010-исправка, 14/2016 и 95/2018-други закон)
 - [Закон о националним парковима](#)
(„Службени гласник РС“, бр. 84/2015 и 95/2018-други закон)
 - [Закон о заштити животне средине](#)
(„Службени гласник РС“, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009-други закон, 72/2009-други закон, 43/2011- УС, 14/2016, 76/2018 и 95/2018-други закон);
-

Подзаконска акта релевантна за заштиту природе:

- [Уредба о еколошкој мрежи](#)
(„Службени гласник РС“, бр. 102/2010)
- [Уредба о режимима заштите](#)
(„Службени гласник РС“, бр. 31/2012)
- [Правилник о садржају и начину вођења регистра заштићених природних добара](#)
(„Службени гласник РС“, бр. 81/2010)
- [Правилник о критеријумима вредновања и поступку категоризације заштићених подручја](#)
(„Службени гласник РС“, бр. 97/2015)
- [Уредба о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне](#)
(„Службени гласник РС“, бр. 31/2005, 45/2005, 22/2007, 38/2008, 9/2009, 69/2011 и 95/2018 – др. пропис)
- [Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива](#)
(„Службени гласник РС“, бр. 5/2010, 47/2011, 32/2016 и 98/2016)

[Прилог 1 Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива](#)

[Прилог 2 Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива](#)

- [Правилник о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта и о мерама заштите за њихово очување](#)
(„Службени гласник РС“, бр. 35/2010)

[Прилог Правилника о критеријумима за издвајање станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта и о мерама заштите за њихово очување](#)

Стратегије и програми из заштите природе:

- [Национална стратегија одрживог развоја](#) ("Службени гласник РС", бр. 57/2008)
- [Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара](#) ("Службени гласник РС" бр. 33/2012)
- [Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године](#) („Службени гласник РС“ бр. 13/2011)
- [Национални програм заштите животне средине](#) ("Службени гласник РС" бр. 12/2010)
- Стратегија заштите природе Републике Србије

https://www.ekologija.gov.rs/wp-content/uploads/razno/Predlog_strategije_zastite_prirode_19.09.2018.-1.pdf

Просторни планови и локални документи:

- Просторни план Републике Србије "Службени гласник РС", број 88 од 23. новембра 2010.
- Регионални просторни план Тимочке крајине <http://otvorenavlada.rs/uredba-timok00463-lat-doc/>
- Просторни план Општине Бор 2014. http://bor.rs/wp-content/uploads/2018/02/PPO-Bor-Knjiga-1_januar-2014.pdf prostorni plan opštine
- Уредба о утврђивању Просторног плана подручја посебне намене природног добра Кучај-Бељаница <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2014/98/1>
- Просторни план посебне намене туристичког подручја Стол <http://bor.rs/wp-content/uploads/2018/02/PGR-STOL.pdf>
- Просторни план посебне намене туристичког подручја Брестовачка Бања-Борско језеро <http://bor.rs/wp-content/uploads/2018/02/TEKST-PLANA.pdf>
- Локални еколошки акциони план Општине Бор, 2013. год. <http://bor.rs/wp-content/uploads/2016/07/PROJEKAT-LEAP-2013.zip>
- Стратегија локалног одрживог развоја Општине Бор

<http://bor.rs/wp-content/uploads/2016/07/final-2013.-mart-SLOR-BOR-2011-2021.doc>

Посебни документи за заштићена подручја:

- Уредба о заштити споменика природе „Лазарев кањон” („Службени гласник РС”, број 16/00)
- План управљања споменика природе „Лазарев кањон” за период 2011-2020. године

Додатна литература:

- Листа званично номинованих Емерал подручја <https://rm.coe.int/updated-list-of-officially-adopted-emerald-sites-november-2018-/16808f184d>
<https://www.coe.int/en/web/bern-convention/emerald-network-reference-portal>
- Међународно значајна подручја за птице у Србији, Завод за заштиту природе РС <http://www.zzps.rs/wp/iba/?script=lat>
- Евидентирана природна добра у Србији, , Завод за заштиту природе РС <http://www.zzps.rs/wp/evidentirana-prirodna-dobra/?script=lat>
- Међународно значајна подручја за биљке у Србији, , Завод за заштиту природе РС <http://www.zzps.rs/wp/ipa/?script=lat>
- Међународно значајна подручја за дневне лептире у Србији, , Завод за заштиту природе РС <http://www.zzps.rs/wp/pba/?script=lat>
- решење о заштити Лазаревие пећине из 1949. год.
<http://zzps.rs/wp/pdf/Res%CC%8Cenje%20o%20zas%CC%8Ctiti%20Lazareva%20pec%CC%81ina.pdf>
- извод из студије о заштити Лазареве пећине 1949.
<http://zzps.rs/wp/pdf/Lazareva%20pec%CC%81ina.pdf>